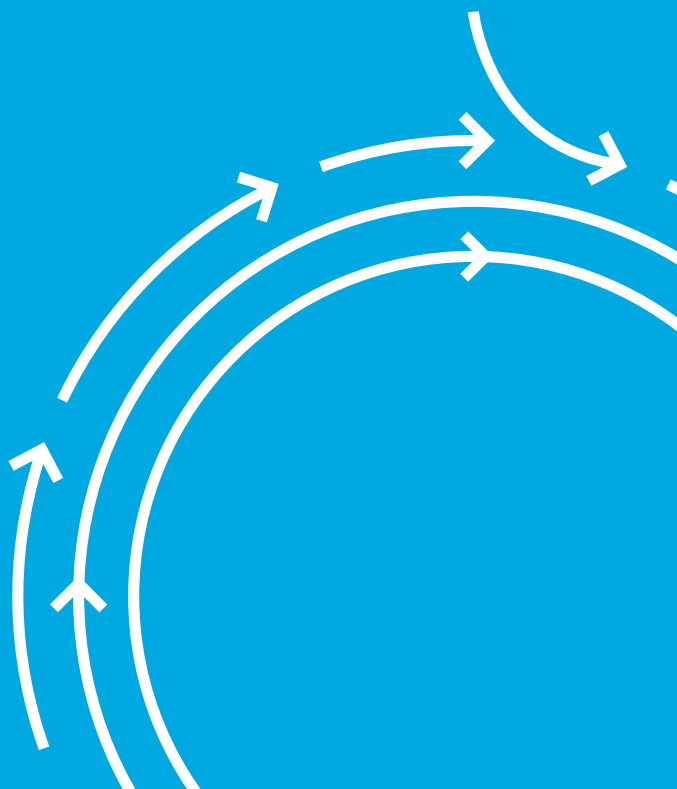

Як оцінювати partiципаторний (громадський) бюджет?

Порадник для практиків

pracownia badań
i innowacji
społecznych

Як оцінювати партиципаторний (громадський) бюджет?

Порадник для практиків

pracownia badań
i innowacji
społecznych

stocznia

Як оцінювати партиципаторний (громадський) бюджет? Посібник для практиків

Автори: Лукаш Островські і Рафал Рудніцкі

Майстерня громадських досліджень та інновацій «Сточня»

Консультації: Ева Стоклуска

Редагування і коректура: Іда Радзейовска

Видавець: Майстерня громадських досліджень та інновацій «Сточня», www.stocznia.org.pl

Графічне проектування і верстка: Котбури, www.kotbury.pl

Варшава 2015

ISBN: 978-83-62590-20-9

Публікація була підготовлена в рамках проекту «Лабораторія партиципаторного бюджету, який реалізував Фонд «Майстерня громадських досліджень та інновацій "Сточня" спільно з Асоціацією Міст Польщі та Institute of Governance and Public Policies при Автономному університету в Барселоні в рамках програми «Громадяни для Демократії», фінансування якої відбувалось з Фондів ЄОП (Європейського Економічного Простору).

Ліцензія на публікацію – Creative Commons.

Авторське право – на умовах 3.0 Польща

Надруковано у рамках Проекту «Публічні бюджети від А до Я: Інформування, активізація та залучення громадянського суспільства», який реалізується Фондом Східна Європа та Фондацією польсько-української співпраці ПАУСІ за фінансової підтримки Європейського Союзу та Проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС), що впроваджується Федерацією канадських муніципалітетів та фінансується Міністерством міжнародних справ Канади

Переклад видання здійснено Фондацією польсько-української співпраці ПАУСІ

Зміст

1.	Вступ	7
2.	Організація процесу оцінювання Громадського бюджету	9
2.1.	Вступні зауваження	9
2.2.	Розподіл ролей	10
2.3.	Група з оцінювання	14
2.4.	Етапи роботи	16
3.	Теорія змін	20
3.1.	Визначення	20
3.2.	Вплив на якість управління	22
3.3.	Вплив на громаду	24
3.4.	Результати	27
3.5.	Зацікавлені сторони	29
4.	Питання в рамках оцінювання	31
4.1.	Вступні зауваження	31
4.2.	Критерії оцінювання заходів та дій	33
4.3.	Критерії, пов'язані з результатами	35
4.4.	Критерії, пов'язані з впливом	37
4.5.	Постановка питань для оцінювання	38
4.6.	Показники	41
5.	Методи збору інформації	42
5.1.	Вступні зауваження	42
5.2.	Способи зору інформації	44
5.3.	Зустрічі групи з оцінювання	46
5.4.	Відкрита зустріч з мешканцями	47
5.5.	Міське опитування	49
5.6.	Анкета для учасників голосування	51

5.7.	Групові інтерв'ю з авторами проектів	52
5.8.	Анкета для заявників/авторів проектів	54
5.9.	Групове інтерв'ю з авторами реалізованих проектів	56
5.10.	Анкета для авторів проектів, які було обрано в процесі голосування для реалізації	
5.11.	Інтерв'ю з начальниками відділів	57
5.12.	Групове інтерв'ю з працівниками відділів	60
5.13.	Інтерв'ю з депутатами	62
5.14.	Групове інтерв'ю з модераторами зустрічей з мешканцями	63
5.15.	Засідання групи експертів	64
5.16.	Аналіз даних, що є в розпорядженні ради	66
6.	Аналіз даних і використання результатів	70
6.1.	Як працювати над висновками з даних та рекомендаціями	71
6.2.	Яку форму повинен мати звіт про оцінювання?	72
6.3.	Чому потрібно скласти звіт?	72
6.4.	Як оприлюднити звіт?	73
6.5.	Як втілювати рекомендації?	73
7.	Додаток. Перелік критеріїв та питань для оцінювання	75
7.1.	Критерій оцінки заходів та дій	75
7.2.	Критерії, пов'язані з результатами	78
7.3.	Критерії, пов'язані з впливом	87

1. Вступ

Уже протягом кількох років ми є свідками того, як стрімко у польських містах зростає кількість партиципаторних (бюджетів далі: ПБ). Перший, запроваджений у Сопоті 2011 року, був новинкою. Сьогодні, у 2015 році, вже понад 100 гмін (громад) використовують цю форму планування витрат. Таке рішення все ще є дуже інноваційним, але швидко набирає популярності.

Впровадження соціальних інновацій завжди є складним завданням, не становить винятку й ПБ. Місцеві органи влади постійно шукають для нього формулу, яка найкраще працюватиме в польських умовах. Лише час покаже, котрі з рішень приживуться, а від котрих доведеться відмовитися. Протягом цього періоду ми повинні ретельно спостерігати за всіма діями, пов'язаними з ПБ, робити висновки з них і, насамперед, вчитися на власному досвіді, отриманому під час застосування на практиці цього механізму.

Ми глибоко переконані, що оцінювання ПБ може дуже допомогти в цьому. Ми розуміємо його як ретельне та систематичне осмислення процесу створення та впливу ПБ на гміну; як предметну оцінку на основі загальноприйнятих критеріїв, яка дозволить виявити сильні та слабкі сторони ПБ та розробити практичні настанови і рекомендації для тих, хто втілює його на практиці. Адже мета даного посібника — дати усім, хто практикує бюджет участі, знання про те, як проводити оцінювання, що допоможе максимально використати досвід, накопичений у попередні роки впровадження ПБ, щоб удосконалити наступні.

Завдяки співпраці спільноти тих, хто практикує ПБ (як місцевих органів влади, так і громадських діячів), розвиток цього механізму в Польщі супроводжує інтенсивний обмін досвідом та спільні міркування. Як наслідок, рішення, що використовуються в різних гмінах, є досить подібними — можна сказати, що за останні кілька років сформувався польський варіант ПБ. Попередній досвід був відображений у документі, що містить каталог стандартів процесів ПБ у Польщі¹. Створюючи посібник, ми значною мірою опиралися на ці стандарти. Завдяки цьому ми змогли запропонувати досить докладні настанови щодо

1 *Standardy procesów budżetu partycypacyjnego w Polsce*, Fundacja PBIS „Stocznia”, Warszawa 2015, доступно за адресою: <http://partycypacjaobywatelska.pl/standardybp/>.

того, як діяти далі. Ми вважаємо, що вони є відносно універсальними і знайдуть застосування при оцінюванні більшості польських ПБ. Ми також сподіваємось, що загальна схема оцінювання допоможе порівняти рішення, що використовуються в різних гмінах. Ми хотіли б, щоб цей посібник не тільки слугував окремим гмінам, але й полегшив накопичення знань про те, що працює і що не працює в польських умовах.

Посібник має суто практичний характер і присвячений виключно оцінюванню ПБ — він не включає в себе загального уявлення про проблеми оцінювання чи громадської участі як такої². Ми припускаємо, що читач вже має певні знання про предмет громадської участі та знає стандарти створення ПБ. Ця книга є керівництвом, яке допомагає підготувати оцінку конкретного ПБ у конкретній гміні — мова йде про те, як організувати процес оцінювання, які оціночні запитання поставити, а також які методи дослідження та аналізу використовувати.

Посібник не містить готових інструментів дослідження (сценаріїв інтерв'ю, зразків опитування тощо), оскільки ПБ, попри значні подібності, в кожній гміні трохи відрізняються, і цілком універсальні інструменти створити неможливо. Утім, ми знаємо, що добрі зразки є для практика неоціненною допомогою, тож приклади таких інструментів будуть доступні на сторінці Лабораторії громадської участі (<http://br.partycyuracjaobywatelska.pl/ewaluacjaabr/>). Проте слід пам'ятати, що вони завжди потребують адаптації до конкретного випадку, і їх не можна використовувати суто механічно.

Створюючи цю публікацію, ми значною мірою поклалися на наш досвід, здобутий у процесі оцінювання партиципаторних бюджетів у Кракові, Гдині та Домброві Гурнічей. Ми вдячні всім людям, з якими мали нагоду співпрацювати. Ми також хотіли б подякувати всім тим, хто поділився з нами своїми знаннями та думками під час роботи над посібником, у тому числі під час зустрічей в рамках проекту «Лабораторія бюджету участі» та сесії «Оцінювання бюджету участі» на II Форумі практиків парпципації. Окрема подяка: Катажині Штоп-Рутковській та Агнешці Машковській (Фонд Лабораторія досліджень та громадської діяльності «SoCLab»), Моніці Міхневич (Міська рада Ольштина), Мачею Мілевичу (Міська рада Познані), Томашу Потканьському (Асоціація міст Польщі), Александрі Дембській-Ценяні (Поморський науково-технологічний парк Гдиня), Міхалу Гуцьо (заступнику мера міста Гдиня з питань інновацій), Жауме Бласко (Institut de Govern i Polítiques Públiques, Universitat Autònoma de Barcelona), Інзі Гайдарович, Агаті Урбанік (Фонд Поле діалогу) Анні Павловській (Повноважному представникові мера міста Бялостока з питань співпраці з неурядовими організаціями), Пшемиславу Лешинському (Ор-

ганізаційна група бюро Міської ради Вроцлава), Кінзі Ярмолевич (відділ з питань співпраці з неурядовими організаціями Канцелярії мера міста Любліна), Анні Яжембській (Фонд місць і активних людей), Беаті Матияшчик (Гданська Рада громадських організацій), Анні Залеській (Міська рада Гожува Великопольського), Яцекові Шиманкевичу (Міська рада Гожува Великопольського),² Зофії Навроцькій (Фонд ім. Стефана Баторія), Марті Красовській (Міська рада Мронгова), Кароліні Ковальчик (Центр громадських зв'язків Ради столичного міста Варшави), Юстині Пивко (Центр громадських зв'язків Ради столичного міста Варшави), Даніелю Урбанському (Міська рада Плоцька), Агнешці Дзевітек (Асоціація Громадська майстерня) та Робертові Спеваку. Особлива подяка Зофії Коморовській, Еві Стоклусці (Майстерня громадських досліджень та інновацій "Сточня"), завдяки яким ми змогли написати цей посібник.

2. Організація процесу оцінювання ПБ

2.1. Вступні зауваження

Оцінювання ПБ повинно починатися відразу ж після прийняття рішення про впровадження ПБ або перед початком наступного року його впровадження. Щو раніше ми почнемо оцінювання, то краще. Буде достатньо часу для його підготовки, і інформацію про проблеми,

2 Більш загальне уявлення про проблему оцінювання як такого можна знайти, наприклад, в публікаціях: S. Bienias i in., *Ewaluacja. Poradnik dla pracowników administracji publicznej*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012; Ł. Ostrowski, M. Wiśnicka, *Ewaluacja. Jak to się robi?* Poradnik dla Programów PAFW, Fundacja PBIS „Stocznia”, Warszawa 2013.

які нас цікавлять, буде зібрано у відповідний момент.

Однак, перш ніж почати збирати інформацію про хід та результати ПБ, який нас цікавить, необхідно додатково з'ясувати деякі важливі питання формального та організаційного характеру.

Перше з них — **формальні підстави оцінювання**. Найкращим рішенням є включення його в ухвалу або розпорядження про ініціювання ПБ — завдяки цьому оцінювання стане постійним елементом процесу ПБ, і всі суб'єкти, що беруть участь у його реалізації, будуть зобов'язані його підтримувати.

Друге важливе питання — **забезпечити кошти для проведення оцінювання**. Незалежно від того, чи проводиться оцінювання самостійно, чи у співпраці з зовнішніми суб'єктами, потрібні будуть певні фінансові ресурси. Достатньо зазначити, що замовлення оціночних досліджень на ринку у фахівця коштує, в залежності від використуваних методів дослідження, від кількох до кількох десятків тисяч злотих. У тому випадку, коли замовником є рада ґміни³, засоби можуть надходити, наприклад, з коштів, призначених для технічної підтримки ВР. Коли замовником є громадськість, як правило, шукають спонсора досліджень. Самостійне оцінювання також вимагає певних засобів — потрібно знайти не лише кошти для збору даних та підготовки необхідних матеріалів, але й, насамперед, час.

Третім важливим кроком у підготовці до оцінювання є **визначення ролей, що їх будуть відігравати різні суб'єкти**, потенційно зацікавлені процесом та результатами впровадження ВР (рада ґміни, громадськість, зовнішні оцінювачі).

2.2. Розподіл ролей

З точки зору організації оцінювання ПБ можна визначити чотири важливі ролі: ініціатор, замовник, виконавець та отримувач.

Суб'єктом, який ініціює оцінювання ПБ, має бути установа,

3 Термін «рада ґміни» використовується як для міськради (у містах-ґмінах), так і для ради ґміни (у ґмінах, до яких належать місто і навколишні села, та у сільських ґмінах). Так само, пишучи про «ґміну», ми маємо на увазі міські ґміни (місто) та решту.

Ініціатор – суб'єкт, з ініціативи якого виконується оцінювання.

Замовник – суб'єкт, який виділяє кошти для проведення оцінювання, вибирає його виконавця та у співпраці з ним визначає обсяг і завдання дослідження.

Виконавець – особа/установа/організація, яка відповідає як в організаційних, так і у змістових аспектах за планування та проведення оцінювання: збір даних, складання висновків та формулювання рекомендацій на їх основі.

Отримувач – усі особи та установи, що зацікавлені в результатах оцінювання.

відповідальна за впровадження ПБ (зазвичай це рада ґміни). Саме вона зобов'язана перевірити, наскільки новий механізм управління ґміною відповідає стандартам і сприяє досягненню передбачуваних цілей.

Однак практика показує, що це не єдиний можливий сценарій. Деякі з дотеперішніх оцінювань ПБ у польських містах проводилися за ініціативою громадськості. Зацікавитися процесом та наслідками ПБ можуть також учені, і саме вони можуть висунути пропозицію провести оцінювання.

Ще більше різноманітних суб'єктів можуть виступати в ролі виконавця оцінювання. Це може бути зовнішній суб'єкт (компанія/організація/установа/ особа), що спеціалізується на таких послугах та виконує їх на прохання організатора ПБ, або сам організатор ПБ (тобто рада ґміни), який здійснює оцінювання лише власними силами. Інший можливий сценарій — коли незалежне оцінювання проводить громадськість — організації/неформальні групи, зацікавлені перебігом виконання ПБ. Протягом кількох років ми можемо спостерігати, як у Польщі створюються місцеві громади, що здійснюють впровадження та розвиток ПБ за місцем проживання. У багатьох випадках залучення

активістів не обмежується лобіюванням впровадження ПБ, а й включає також моніторинг того, до якої міри нова державна політика реалізується згідно з намірами і приводить до бажаних результатів. Іноді ці заходи здійснюються у співпраці з радою гміни, а іноді й цілком самостійно.

Те, який саме суб'єкт стане виконавцем оцінювання ПБ, впливає як на витрати, так і на якість оцінювання, а також на сприйняття його результатів членами громади. Кожне з можливих рішень має свої переваги та недоліки, які слід розглянути.

Зовнішній оцінювач — досить часто оцінювання повністю доручають зовнішній стороні. У такому разі за його виконання відповідає найнятий суб'єкт, що спеціалізується на цьому виді послуг. Він володіє знаннями, досвідом та ресурсами, завдяки яким здатний проводити оціночні дослідження відповідно до всіх правил. Перевагою того випадку, коли дослідження доручають зовнішнім оцінювачам, є також їхня неупередженість — не беручи участь у місцевих дискусіях про виконання ПБ, вони можуть дивитись на цей процес із відповідної дистанції. Завдяки тому, що вони не пов'язані з будь-якою місцевою групою, існує більша ймовірність того, що їхні висновки та рекомендації приймуть як громадськість, так і рада гміни. Незважаючи на ці переваги, таке рішення, на наш погляд, не є оптимальним. Зовнішній оцінювач недостатньо добре знає локальний інституційний і суспільний контекст, що супроводжує впровадження ПБ, і слабше, ніж організатор ПБ чи громадськість розуміє реальність, яку він оцінює, що може негативно вплинути на якість рекомендацій, що їх він дає. Слід також підкреслити, що зовнішній оцінювач не повинен самостійно визначати цілі та критерії оцінювання та питання для оцінки — саме замовник найкраще знає, про що він хоче дізнатися завдяки таким дослідженням. Тому, **навіть якщо оцінювання, частково повністю, доручено зовнішньому суб'єктові, замовник повинен тісно співпрацювати з ним.**

Рада гміни — відповіддю на високі ціни оціночних досліджень на ринку є самостійне проведення оцінювання в повному обсязі організатором ПБ. Складається враження, що це рішення не потребує витрат, але на практиці воно накладає на працівників місцевої адміністрації додаткові обов'язки. У той же час у раді гміни не завжди є люди, які мають відповідну кваліфікацію, щоб самостійно проводити оцінювання. Ще одним недоліком поєднання ролі організатора ПБ та оцінювача є необхідність оцінити власну роботу. Висновки такого оцінювання не можуть сприйматися як достовірні іншими членами громади, хоча, безсумнівно, чиновники добре знають умови, за яких відбувалося ви-

конання ПБ, і мають порівняно легкий доступ до даних, які дають можливість виконати його ретельне оцінювання.

Громадськість — аналогічне звинувачення у відсутності об'єктивності в оцінюванні ПБ можна висунути громадськості. Існує небезпека, що на її висновки впливатимуть не тільки наявні факти, але й дискусії, що точаться у громаді і в яких беруть участь представники організації/групи, які проводять оцінювання. Навіть якщо це не так, організатор ПБ може легко піддати сумніву невідгідні для нього висновки, посилаючись на ймовірну упередженість оцінювачів. В оцінюванні, що його проводить незалежно громадськість, проблемою може також бути часткова або повна відсутність доступу до даних про ПБ, зібраних радою гміни. У цій ситуації аналіз процесу виконання ПБ неминуче залежить, здебільшого, від думок учасників. Натомість сильною стороною оцінювання, яке проводить громадськість, є широке залучення її представників до збору даних, і така думка впливає з переконання, що це сприятиме поліпшенню державної політики, важливої для спільноти гміни. З точки зору організатора ПБ, залучення громадськості також є корисним з фінансових причин, особливо коли бракує коштів для замовлення досліджень на ринку. Однак таке оцінювання має свої недоліки, — оскільки воно виконується добровільно, замовник не має жодних інструментів впливу на виконавця, щоб той провів дослідження сумлінно і своєчасно.

Таблиця 1. Сильні та слабкі сторони оцінювання ПБ в залежності від типу суб'єкта

Суб'єкт	Сильні сторони	Слабкі сторони
Зовнішній оцінювач	<ul style="list-style-type: none"> • знання та досвід у проведенні оцінювання ПБ • можливість побачити процес ПБ ззовні • об'єктивність • достовірність в очах різних суб'єктів 	<ul style="list-style-type: none"> • менша ознайомленість із контекстом ПБ • менша ознайомленість із деталями процесу ПБ • ризик використання нерелевантних критеріїв та оціночних питань • витрати

Суб'єкт	Сильні сторони	Слабкі сторони
Рада гміни	<ul style="list-style-type: none"> • легкий доступ до даних, пов'язаних із ПБ • добра ознайомленість із контекстом і деталями ПБ • критерії й оціночні питання, що відповідають потребам Організатора 	<ul style="list-style-type: none"> • брак досвіду у проведенні оцінювання ПБ • самооцінка власної праці • співробітники повинні присвячувати роботі більше часу
Громадськість	<ul style="list-style-type: none"> • залученість до ПБ • добра ознайомленість із контекстом ПБ • малі витрати для організатора процесу ПБ 	<ul style="list-style-type: none"> • залученість до дискусій про форму ПБ • у гміні – необ'єктивність • ризик браку досвіду

2.3. Група з оцінювання

Кожне з описаних вище рішень має свої переваги та недоліки. На нашу думку, найбільш доцільним є **поєднання умінь і навичок проведення оціночних досліджень, що їх мають зовнішні експерти, знань про обумовленість ПБ, якими володіє рада гміни, та залучення громадськості.**

Таким чином, рішення, яке ми пропонуємо, — **доручити оцінювання «групі з оцінювання».**

Група з оцінювання – це група осіб, що складається з представників ради гміни, громадськості та, якщо це можливо з фінансового боку, зовнішніх експертів з оцінювання. Завданням групи є підготовка, планування та здійснення оцінювання ПБ, а також надання рекомендацій щодо наступних років впровадження бюджету.

Координатор — роботу групи повинен організувати координатор, якого призначає суб'єкт, відповідальний за оцінювання ПБ. Завдання членів групи полягає у підтримці координатора на всіх етапах оцінювання, починаючи від розробки його концепції, шляхом збору даних, і аж до підготовки рекомендацій.

Члени групи — до групи слід включити людей, які знають про положення, перебіг та контекст ПБ і які мають можливість впливати на його форму. ПБ повинен слугувати всім мешканцям, зокрема й тим, хто належить до маргінального середовища, тому група повинна бути репрезентативною щодо всієї громади ґміни. З огляду на вищенаведені критерії вибору осіб до групи (обізнаність із ПБ, здатність до прийняття рішень та репрезентативність), ми пропонуємо, щоб група складалася з:

- особи, яка відповідає в раді ґміни за координацію ПБ;
- осіб, які є політично відповідальними за впровадження ПБ — представників органів влади ґміни (міського голови/війта/мера та членів депутатської ради). Гарна ідея для того, щоб залучити цих осіб до роботи в групі, — надіслати запрошення керівникам усіх політичних груп, наявних у раді ґміни. Представники влади не повинні бути присутніми на всіх засіданнях групи, але важливо, щоб вони брали участь принаймні в обговоренні цілей ПБ;
- депутатів допоміжних підрозділів ґміни (мікрорайонів, житлових масивів), що беруть участь у реалізації ПБ;
- представників відділів та департаментів у раді ґміни, зокрема тих, що обслуговують ПБ;
- представників громадськості — організацій та груп, які цікавляться перебігом реалізації ПБ та представляють різні групи мешканців ґміни;
- науковців з місцевих вищих навчальних закладів, які мають справу з ПБ в науковому аспекті (наприклад, соціологів, політологів тощо).

Варто також подумати про включення незалежних мешканців шляхом відкритого набору до групи. Передбачається, що група складатиметься з кільканадцяти осіб. До її діяльності повинні бути залучені представники різних середовищ та установ, але надто велика кількість членів може ускладнити роботу. Якщо зголосилося занадто багато де-

путатів та мешканців, слід подумати про спосіб відбору. Хорошим способом збереження прозорості набору до групи та його неупередженості є лотерея.

Остаточний список осіб, що беруть участь у роботі групи, повинен бути оприлюднений через канали, що використовуються для спілкування з людьми, які цікавляться ходом реалізації ПБ (це може бути веб-сайт, присвячений ПБ, його профіль у соціальних мережах або Бюлетень публічної інформації).

У деяких гмінах, користуючись нагодою впровадження ПБ, створюються органи, що об'єднують представників громадськості та ради гміни і набирають форми, наприклад, програмної ради ПБ. Вони, як правило, займаються моніторингом перебігу ПБ, і тому їх функція частково збігається з завданнями групи з оцінювання. У такій ситуації оптимальним рішенням є створення комісії/робочої групи з оцінювання ПБ у рамках ради, до якої запрошуються сторонні особи (наприклад, мешканці або вчені). Завдяки цьому можна заощадити час (частина осіб, імовірно, брала б участь у засіданнях обох груп, на яких обговорювалася б однакова інформація), підвищити якість моніторингу, що проводиться радою (надаючи їй поточну інформацію стосовно досліджень), а група з оцінювання отримує серйозні формальні підстави діяльності в процесі ПБ (у багатьох випадках рада призначається на підставі тієї ж постанови чи розпорядження, що й весь процес ПБ).

2.4. Етапи роботи

Для того, щоб оцінювання дало надійну інформацію про перебіг ПБ, хороші висновки та корисні рекомендації, його треба ретельно підготувати.

Члени групи з оцінювання, стаючи до роботи, повинні мати базу інформацію про оцінюваний процес ПБ та ознайомитися з його контекстом (див. таблицю 2, стор. 17). Інформацію з цього питання повинен зібрати координатор у короткій доповіді-резюме та передати групі перед першим засіданням.

Таблиця 2. Основна інформація про процес ПБ та його контекст

- Правова база, на яку спирається ПБ у гміні.
 - Сума, виділена на ПБ, у порівнянні з загальним бюджетом гміни та сумами, виділеними для цієї мети в інших гмінах подібного розміру⁴.
 - Історія ПБ: хто ініціював впровадження ПБ у гміні? Як було ухвалено рішення? Як проходили попередні роки впровадження ПБ?
 - Схема управління ПБ: Хто відповідає за впровадження окремих елементів ПБ?
 - Запланована схема перебігу ПБ: Які окремі етапи ПБ визначено?
 - ПБ та інші партиципаторні заходи у гміні (чи існує зв'язок між цими процесами, і якщо так, то який?).
-

Після ознайомлення з контекстом процесу ПБ можна почати створювати план оцінювання. План не є документом, що описує лише організаційні питання (хоча він повинен містити такі елементи, як бюджет чи графік), насамперед це результат концептуальної роботи над цілями ПБ, оціночними питаннями та способами їх перетворення на конкретні показники, котрі можна виміряти (щодо показників див. розділ 4.6, стор. 41).

План оцінювання ПБ – це документ, що містить: опис цілей оцінювання ПБ, перелік критеріїв та оціночних питань, перелік методів збору інформації та прийнятих показників і графік роботи (засідання груп, збір інформації) та бюджет.

План дозволяє систематизувати спосіб збору інформації. Чим швидше ми визначимо, що нас цікавить, тим краще зможемо підготуватись до збирання даних під час перебігу ПБ. Тому план принципово повинен з'явитися на першій зустрічі групи — до початку наступного року впровадження ПБ.

Робота над планом оцінювання ПБ повинна відбуватися згідно з наведеною нижче схемою:

⁴ Дані для порівняння можна знайти у: *W. Kęłowski, Budżet partycypacyjny. Ewaluacja*, Instytut Obywatelski, Warszawa 2014.

Мал. 1. Схема роботи над планом оцінювання ПБ

Етап 1. Планування має розпочатися зі встановлення основних положень стосовно цілей ПБ та результатів, що їх має отримати гміна завдяки його впровадженню. Щоб краще зрозуміти, як заплановані в рамках ПБ дії повинні привести до певних ефектів, рекомендуємо обговорити так звану теорію змін (див. розділ 3.1, стор. 20).

Етап 2. Далі ми ставимо оціночні запитання та визначаємо, котрі з них є найбільш важливими для оцінювання процесу ПБ. Це полегшить узгодження пріоритетів, що стосуються збору інформації. Також потрібно визначити показники, які дадуть можливість виміряти очікувану зміну. Під час підготовки плану оцінювання варто подивитися на ПБ ширше, ніж в аспекті одного року впровадження (більше про те, як ставити оціночні запитання — розділ 4, стор. 31).

На першому засіданні групи варто зосередитись на забезпеченні показників для найважливіших дослідницьких питань — інші показники можна доопрацювати та провести консультації з групою між засіданнями.

Етапи 3 та 4. Аналогічно можна діяти, визначаючи методи збору інформації чи підготовку оцінки досліджень та робочого графіка. Це те, що простіше робити за межами засідання. Якщо ми вирішимо розподілити роботу саме так, завданням групи на наступному засіданні буде вибрати із запропонованих методів ті, котрі будуть використовуватися при оцінюванні найближчого року впровадження ПБ. Вибір повинен ґрунтуватися як на суті справи, так і на економічних міркуваннях. Ось чому важливо точно оцінити ресурси (час та гроші), необхідні для збору інформації за допомогою даного методу.

Після створення плану оцінювання можна починати збирати та аналізувати дані відповідно до прийнятого графіка.

Наступні засідання групи повинні відбуватися як до виконання досліджень, передбачених у плані (для підготовки інструментів дослідження), так і за якийсь час після них (для того, щоб представити висновки, що впливають із них, і разом їх обміркувати).

На практиці на одному тригодинному засіданні можна розглянути обидва вищезазначені питання — у першій частині можна обговорити результати вже проведеного дослідження та аналізу, а у другій — вирішити, як провести наступне планове дослідження. Для того, щоб обговорення було більш оптимізованим та більш продуманим, члени групи повинні мати можливість ознайомитися з матеріалами до засідання. За підготовку та презентацію членам групи матеріалів (інструментів дослідження, результатів досліджень) відповідає координатор оцінювання. При плануванні засідань треба подбати про те, щоб вони не відбувалися під час відпустки та впродовж робочого дня, аби якомога більше членів групи могли брати в них участь. Якщо вони дадуть на це згоду, засідання повинні записуватися на носії інформації, що дасть можливість скласти підсумковий документ на підставі запису.

Останнє засідання групи повинно відбутися після завершення всіх досліджень. Це той момент, коли потрібно зосередитись на пропозиціях загального характеру, які охоплюють увесь процес ПБ. Тому відповідною точкою для обговорення має стати початковий варіант підсумкового звіту, що його підготував виконавець дослідження.

Мал 2. Пропонована схема роботи групи з оцінювання

3. Теорія змін

3.1. Визначення

Якщо Ви хочете правильно і з розумом оцінювати ПБ, необхідно, спочатку, усвідомити основні його цілі, а також те, яким чином його реалізація повинна впливати на гміну (групаду). Іншими словами, необхідно визначити для себе т.зв. теорію змін.

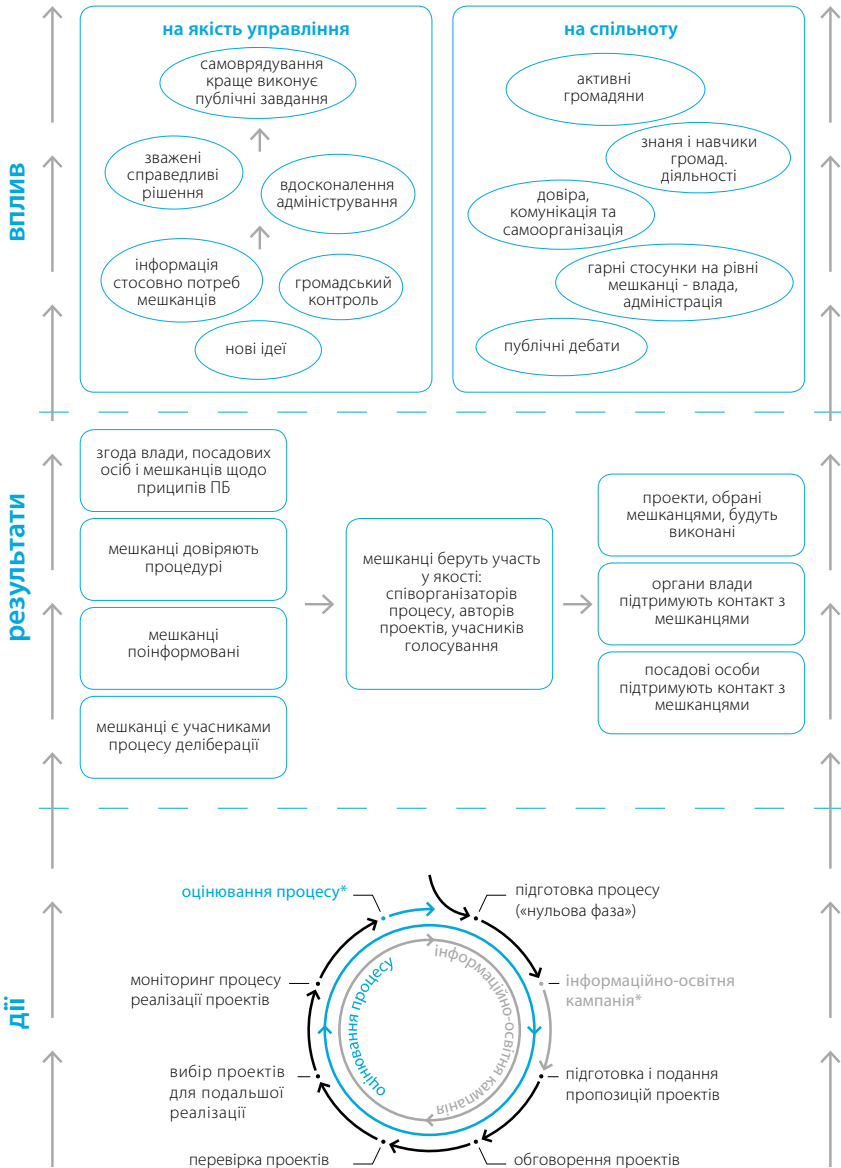
Теорія змін пояснює, яким чином ПБ впливатиме на гміну (групаду) і місцеву спільноту. Вона описує також цілі та спосіб їх досягнення.

Теорія змін описує як цілі, так і шляхи їх досягнення — її основне призначення полягає в демонстрації механізмів змін: способів, застосування яких в рамках ПБ впливатиме на реальність та її зміни. Необхідно пам'ятати, що теорія описує лише базові положення та очікування, а не результати фактичного впливу — в ній Ви не знайдете опис того як є, лише опис того, як повинно бути. Вона складається з припущень стосовно ПБ. Основна мета процесу оцінювання полягає в перевірці таких припущень.

Саме на основі теорії змін визначаються основні критерії оцінки та питання, відповіді на які повинно дати оцінювання ПБ. Наприклад, якщо ми передбачаємо, що в рамках ПБ відбуватимуться зустрічі мешканців і дискусії стосовно нагальних місцевих потреб і проблем, тоді критерієм оцінювання буде універсальний характер і загальна доступність таких дискусій, а завдання оцінювання полягатиме в зібранні даних стосовно частоти їх проведення.

ПБ не має одного автора, універсальної, єдиної для всіх формули, а також єдиної теорії, яка б описувала його вплив. В нашій публікації ми намагатимемося зібрати основні, найбільш важливі положення, які можна знайти в посібниках та статтях, присвячених тематиці ПБ. Існує лише одна загальна рекомендація — будь-яка команда чи група, яка планує проведення оцінювання ПБ, повинна самостійно визначити свою власну теорію змін.

Мал.3. Теорія змін — опис впливу ПБ⁵

5 Під «владою» розуміється виконавчий орган гміни (міський голова/мер/війт) та члени ради гміни (територіальної громади)

Ми з вами зосередимося на описі впливу ПБ на ґміну (групаду) та її мешканців, оскільки детальний опис самого процесу партиципаторного бюджетування та основних його складових можна знайти в інших публікаціях⁶. При оцінюванні безпосередні ефекти реалізації ПБ називають **результатом**, а довгострокові — **впливом**. Це дуже важливі поняття ПБ, які необхідно взяти до уваги.

Найкращим способом оцінювання ПБ є вивчення результатів та впливу ПБ — схвально оцінюються лише ті заходи та рішення, які підсилюють позитивний вплив бюджету, натомість негативно оцінюються ті заходи та дії, які його послаблюють.

Результати – це заздалегідь визначений, безпосередній ефект ПБ в короткостроковій перспективі (наприклад, участь мешканців в голосуванні), відповідає за них організатор процесу партиципаторного бюджетування (як місцеві органи влади/адміністрація, так і, наприклад, робоча група з питань ПБ, якщо така була створена в даній місцевості/місті/групаді і якщо вона постійно залучена до процесу). Досягнення результатів є умовою позитивного впливу (наприклад, завдяки участі в голосуванні мешканці, можливо, більше цікавитимуться справами і проблемами місцевості/міста, де вони проживають, що, зі свого боку, впливатиме на зміцнення їх громадянської позиції).

Вплив – це довгострокові ефекти ПБ, які обґрунтовують і підтверджують ефективність запровадження партиципаторного бюджету. Він охоплює не лише загальні цілі, що є спільними для багатьох дій та заходів (наприклад, зміцнення громадянської позиції). ПБ є лише одним з факторів, які сприяють досягненню цих цілей, з огляду на що ініціатора та організатора запровадження ПБ не можна робити в повній мірі відповідальним за їх досягнення.

3.2. Вплив на якість управління

ПБ покликаний змінити спосіб використання публічних коштів. Передбачається, що за певних умов мешканці, які користуватимуться даним інструментом, приймуть **більш виважені та правильні рі-**

⁶ Рекомендуємо публікацію Стандарти процесів *партиципаторного* бюджетування в Польщі (див. пр. 1).

шення стосовно використання публічних коштів, ніж це зробили б депутати та чиновники. Під виваженістю і правильністю розуміється відповідність суспільним потребам. На основі чого базується таке припущення? Мешканці краще знають свій район, своє місто, отже, краще розуміють власні потреби. Вони також вносять багато нових ідей, які необхідно швидко оцінювати та відбирати. В результаті, ті рішення стосовно бюджету, які приймаються за участю мешканців, більш відповідають реальним потребам чи уподобанням місцевої спільноти ніж рішення, які самостійно приймаються чиновниками. Очікується також, що рішення, прийняті в рамках ПБ, будуть в більшій мірі **відповідати принципам соціальної справедливості**. Це означає, що ПБ дозволить відобразити потреби і проблеми всіх груп, верств чи класів місцевої спільноти. Безпосередня участь мешканців дозволить, також, в більшій мірі врахувати потреби маргінальних верств населення, які зазвичай, виключені з суспільного життя.

В процесі оцінювання ми можемо задати собі питання, в якій мірі прийняті рішення сприяють розробці нових, виражених пропозицій витрат та чи при розподілі коштів в бюджеті було враховано потреби всіх соціальних груп.

Всі проекти, подані в рамках ПБ, їхнє обговорення та результати голосування є джерелом **знань та інформації стосовно потреб мешканців**, а також скарбницею **нових ідей на майбутнє**. ПБ може мати набагато більший соціальний вплив у випадку, якщо накопичені за його допомогою знання та інформація будуть використовуватися також поза рамками даного процесу бюджетування. З цього джерела посадові особи, органи місцевої влади та місцеві громадські активісти можуть почерпнути багато інформації про місцеву спільноту та її потреби і очікування. В ідеальному варіанті, дискусії та обговорення, які супроводжують ПБ, повинні впливати на форму і якість державної політики на місцевому рівні. Завдяки участі в ПБ, мешканці будуть краще обізнані щодо різноманітності потреб місцевої спільноти. З однієї сторони, це може слугувати підтримкою процесу створення груп та течій, які лобюватимуть власні інтереси, а з іншої сторони — може полегшувати процес досягнення політичних компромісів і навчати дивитися на громадські справи ширше, не лише через призму власної вигоди.

В процесі оцінювання ми можемо задати питання, в якій мірі і яким чином знання та ідеї, отримані в рамках ПБ, використовуються поза його межами.

Передбачається, що ПБ матиме т.зв. модернізуючий вплив на управління гміни (громади). Запровадження такого механізму, яким є ПБ, вимагає зі сторони керівництва більшої прозорості в діяльності і відкритості до мешканців. Перенесення досвіду ПБ до інших сфер діяльності керівного органу гміни (громади) може допомогти вийти на новий якісний рівень комунікації влада — мешканці (сприйняття мешканців не лише як клієнтів, але й також як партнерів чи консультантів). ПБ вимагає тісної співпраці та взаємодії різних підрозділів чи відділів управління гміни, що також може сприяти покращенню діяльності цього державного органу в інших сферах.

В процесі оцінювання ми можемо задати питання, яким чином ПБ впливає на роботу керівного органу/управління.

ПБ активізує мешканців в здійсненні нагляду і контролю за процесом реалізації громадських проектів та пов'язаних з ними рішеннями і діями місцевої адміністрації.

Таку активність і зацікавлення легко можна перенести в інші сфери діяльності органів місцевої влади, підсилюючи, таким чином, **громадський контроль** за їхньою діяльністю в цілому. Сильніший тиск зі сторони громади на звітування владою про виконання покладених на неї завдань повинен мобілізувати роботу останньої, а також позитивно вплинути на якість виконання владою публічних завдань загалом.

В процесі оцінювання ми можемо задати питання, чи учасники ПБ більше цікавляться роботою місцевих органів влади та адміністрації

3.3. Вплив на спільноту

Окрім впливу на рішення стосовно розподілу публічних коштів, ПБ повинен мати вплив й на саму спільноту і трансформувати її в позитивному руслі: сприяти розвитку громадянського суспільства, розвивати демократичну політичну культуру, зміцнювати публічну сферу та примножувати соціальний капітал. Що криється під цими гаслами?

Отже, ПБ може стати для його учасників «школою громадянства». По-перше, він повинен впливати на життєву позицію — змінювати

пасивних мешканців **в активних громадян**. Участь в цьому процесі змушує замислюватися над своїм оточенням, брати участь в дискусіях і обговореннях, декларувати потреби і формулювати свою думку та позицію в питаннях, які стосуються суспільного життя. Цей інструмент дає почуття реального впливу на оточення, що породжує бажання брати справи в свої руки. Для деяких досвід такої участі може стати поштовхом до більш глибокого зацікавлення місцевими проблемами і співучасті в процесах прийняття рішень стосовно гміни, власного середовища. Завдяки ПБ його учасники будуть більш пов'язані з місцем свого проживання і відчуватимуть більшу відповідальність за нього.

По-друге, ПБ повинен впливати на **знання та вміння, необхідні громадянину**: бути можливістю і нагодою для їх здобуття і поглиблення. Участь в процесі спільного прийняття рішень вимагає від мешканців кращого розуміння процесу формування бюджету і його структури, розуміння вартості державних проєктів і визначення відповідальних за їх реалізацію. При нагоді мешканці можуть також довідатись про структуру, компетенції та завдання органів місцевого самоврядування, про компетенції інших місцевих структур, про приналежність земельних ділянок та об'єктів нерухомого майна або ж про механізми управління гміною (громадою).

Завдяки участі в ПБ мешканці опановують певну політичну культуру — вони навчаються брати участь в дискусіях, спільно приймати рішення, співпрацювати та шукати компроміс.

В процесі оцінювання ми можемо задати питання, яким чином участь в процесі ПБ впливає на знання і життєву позицію його учасників

Ще одним результатом процесу партиципаторного бюджетування може бути підвищення рівня **взаємодовіри і взаємозв'язку**, а також рівня **самоорганізації місцевої спільноти**. Процес ПБ може створювати багато можливостей для зустрічей і співпраці: мешканці знайомляться між собою, беруть участь в зустрічах, присвячених проєктам, складають списки на підтримку того чи іншого проєкту, обговорюють з сусідами вже подані ідеї. Вони організуються в групи, створюють коаліції, щоб отримати підтримку і підвищити шанси для своїх проєктів. Передбачається, що такі контакти і зустрічі повинні допомогти побудувати довіру і взаємозв'язки між мешканцями, що в подальшому полегшить реалізацію інших заходів та дій, зокрема тих, що не пов'язані з ПБ.

В процесі оцінювання ми можемо задати питання, в якій мірі і яким чином процес партиципаторного бюджетування сприяє співпраці та побудові довіри і взаємозв'язків між мешканцями

Подібним чином ПБ може сприяти розвитку **гарних взаємовідносин на рівні мешканці — адміністрація гміни (громади) та органи місцевої влади**. Позитивні контакти мешканців з управлінням і адміністрацією можуть сприяти підвищенню рівня суспільної довіри до цих органів та покращенню їхнього іміджу. Аналогічні зміни можуть відбутись також серед чиновників, посадових осіб та депутатів — позитивний досвід може сприяти тому, що в подальшому вони більш активно будуть співпрацювати з мешканцям. Окрім того, органи влади, реалізуючи безпосередні прохання мешканців та вирішуючи їх проблеми в рамках прозорого процесу ПБ, отримують більшу мотивацію своєї діяльності. Кращі відносини і зв'язки між громадянами, органами влади та посадовими особами зменшують в довгостроковій перспективі ймовірність виникнення зайвих конфліктів.

В процесі оцінювання ми можемо задати питання, яким чином процес ПБ змінює відносини між мешканцями та посадовими особами, чиновниками і місцевими органами влади

Розмови на тему ПБ повинні підтримувати і підживлювати **публічні дебати на місцевому рівні**. В положеннях ПБ необхідно передбачити можливість участі в дебатах і дискусіях всіх соціальних груп населення, зокрема, маргінальних груп, які, зазвичай, перебувають поза межами публічних дебатів або залишаються в них не почутими і непоміченими. Формула ПБ повинна надати їм можливість висловитися і звернути уваги на їхні проблеми та потреби. Отже, можна сподіватися, що результатом публічних дебатів, які відбуватимуться на сторінках місцевих газет, в інтернеті, під час різноманітних зустрічей та зібрань або ж в представницьких чи консультаційних органах будуть нові голоси, тематики і точки зору.

В процесі оцінювання ми можемо запитати, в якій мірі та яким чином процес ПБ збагачує публічні дебати?

3.4. Результати

Теорія змін передбачає, що передумовою описаного вище впливу є отримання безпосередніх ефектів процесу ПБ, які ми назвали «результатами» (пор. мал. 3, с.21). Першим і дуже важливим результатом повинна бути **згода органів місцевої влади, посадових осіб та мешканців щодо положень та принципів ПБ**. Відсутність такої згоди всередині структур органу місцевого самоврядування загрожує невиконанням проектів в рамках ПБ і відсутністю продовження процесу ПБ в наступні роки. У свою чергу, без згоди мешканців також складно розраховувати на їхню причетність до цього процесу та гарні відносини з органами місцевого самоврядування Умовою активної участі мешканців в даному процесі є **довіра до самої процедури ПБ**. Місцева влада та адміністрація можуть легко її втратити не реалізуючи, наприклад, проектів, що перемогли під час голосування або відхиляючи в спішному порядку проекти заявок під час їх перевірки. Шлях до отримання згоди щодо принципів та положень ПБ і довіри до нього є важливим завданням робочої групи з питань ПБ, тому має надзвичайно важливе значення її склад і спосіб відбору.

В процесі оцінювання ми можемо запитати, в якій мірі влада, посадові особи, чиновники, мешканці погоджуються з цілями та основними положеннями ПБ, а також чи довіряють мешканці процедурі громадського бюджету (чи вірять в її ефективність)

Для того, щоб мешканці взяли участь в ПБ, вони повинні якомога більше дізнатися про нього і зрозуміти його суть, тому вони повинні бути **добре поінформовані про цей процес та підготовлені до нього**. ПБ все ще залишається новим механізмом для польських органів місцевого самоврядування, в зв'язку з чим передача інформації стосовно нього може вимагати великих зусиль. Важливо, щоб інформація потрапила до всіх груп мешканців, зокрема до тих, які, зазвичай, зараховують до менш активних чи маргінальних. Чи зрозуміють мешканці ідею ПБ та основні принципи їхньої участі в даному процесі залежить саме від якості інформаційних матеріалів. Для деяких груп мешканців лише інформації може бути недостатньо, тому необхідно передбачити навчально-інформаційні заходи та безпосередню підтримку.

В процесі оцінювання ми можемо задати питання стосовно обсягу інформації про ПБ, яку отримали мешканці, і чи зрозумілими є для них умови участі в цьому процесі

Ще однією важливою умовою впливу ПБ є участь мешканців в процесі деліберації. Під поняттям «деліберація» ми розуміємо відкриті розмови про соціальні потреби і проблеми, а також про способи їх задоволення чи вирішення. В ході таких розмов їхні учасники можуть більше дізнатися один про одного, вислухати аргументи різних сторін, сформувані власну думку, побачити спільний та власний інтереси, а також переконати один одного у власній правоті чи знайти компромісне рішення. Важливо, щоб під час таких розмов були почуті думки тих найменш активних, маргінальних груп населення, інтереси яких дуже слабо представлені в політиці органів місцевого самоврядування. Метою процесу деліберації є заохочення мешканців до творчого мислення, вдосконалення ідей, до обміну знаннями та інформацією, усвідомлення багатогранності існуючих потреб, проблем та інтересів, до прийняття інших позицій чи думок і до налагодження співпраці. ПБ повинен створювати можливості для так званої деліберації/обговорення і залучати до цього процесу якомога ширше коло мешканців.

В процесі оцінювання ми можемо задати питання, яким чином і наскільки глибоко мешканці обговорюють потреби місцевої спільноти в результаті триваючого процесу ПБ

Основною умовою успіху ПБ є залучення мешканців до процесу його створення. **Мешканці беруть участь в ПБ в якості співорганізаторів процесу, авторів проектів та учасників голосування. Як співорганізатори**, вони беруть участь в запровадженні даного механізму і його популяризації — працюють в робочих групах, організують зустрічі, консультують, публікують агітаційні матеріали, заохочують до участі в ПБ. **Як автори проектів** — звертають увагу на свої потреби і проблеми, займаються підготовкою проектів, шукають підтримку власних ідей, подають заявку і агітують за проект. Іноді буває так, що підготовкою проектною заявки займається **група осіб, яка підтримує основного заявника проекту** — це ідеальний сценарій, оскільки він дозволяє брати участь значно більшій кількості осіб і створює умови для процесу деліберації/обговорення. **Як учасники голосування** — серед усіх поданих проектів мешканці обирають проекти, які вони підтримують і за які віддають свої голоси. На етапі виконання деякі меш-

канці можуть **здійснювати контроль** за ходом реалізації бюджету і окремих проектів. Рівень участі в процесі ПБ у всіх зазначених вище ролях є одним з найважливіших вимірів його успіху. Другим таким виміром є репрезентативність, тобто, приблизно однакова кількість мешканців, які представлятимуть різні соціальні групи, потреби, проблеми та інтереси. Це повинно призвести до прийняття більш справедливих і правильних рішень стосовно використання бюджетних коштів. Відсутність такої репрезентативності може призвести до домінування в процесі найбільш активних, рішучих та організованих груп мешканців. Такий сценарій заперечує одну з основних ідей ПБ стосовно його позитивного впливу на якість процесу управління.

В процесі оцінювання ми можемо задати питання, як багато мешканців брало участь в підготовці ПБ і чи була це репрезентативна група місцевої спільноти

Передбачається, що ПБ буде майданчиком для **контактів мешканців та посадових осіб і депутатів**. Важливою є як кількість, так і якість контактів, а також те, якою мірою вони сприяють побудові гарних відносин між мешканцями та органами місцевого самоврядування.

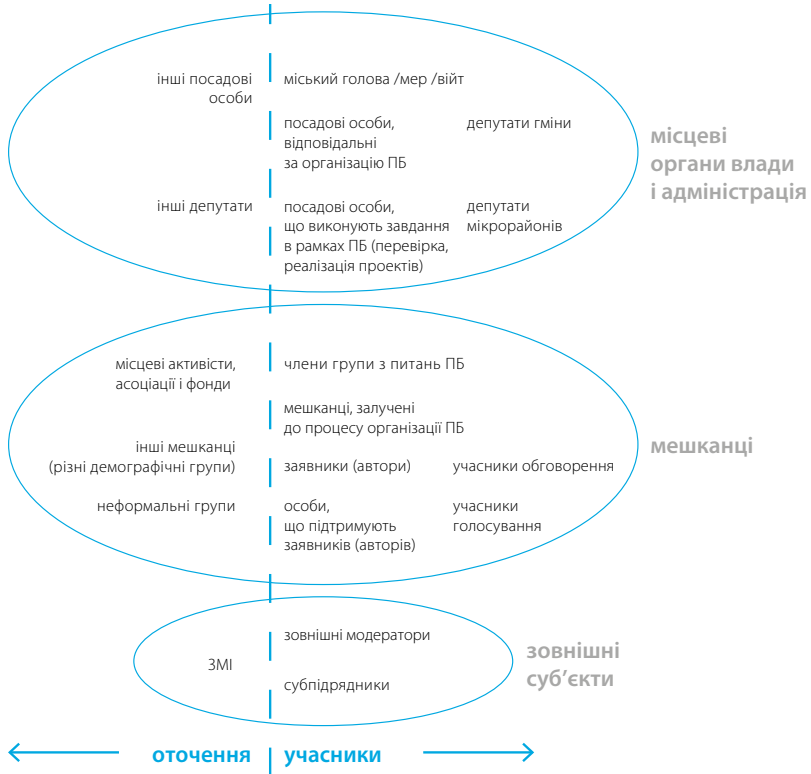

В процесі оцінювання ми можемо задати питання, скільки мешканців зустрічалося і спілкувалося з представниками влади і посадовими особами і як обидві сторони оцінюють такі контакти.

3.5. Зацікавлені сторони

Формування бюджету за участю громадян є заходом і процесом, результати якого будуть помітними як для гміни (громади), так і для всіх її мешканців. Рамках процесу оцінювання ми хочемо подивитись на ПБ з різних сторін, тому варто визначити для себе, для яких груп і установ процес ПБ може бути цікавий. На схемі подається попередній перелік таких зацікавлених сторін. Слід пам'ятати, що їхня думка може бути для нас дуже важлива.

Мал. 4. Зацікавлені сторони ПБ

Даний перелік не є універсальний. Базуючись на реаліях конкретної гміни (громади), група, яка здійснює оцінювання, повинна підготувати власний перелік зацікавлених сторін ПБ. Можливо варто було б більш детально дізнатись про те, які функції виконують посадові особи та місцеві депутати в процесі підготовки ПБ. Необхідно також пам'ятати про різноманітність мешканців. Не існує одного типового мешканця, який би представляв одну типову думку. Якщо ми хочемо почути думку мешканців, слід пам'ятати, що вони відрізняються між собою за професією, освітою, статусом, це люди з різних частин міста, з різними політичними поглядами, це чоловіки та жінки, молодь і особи старшого віку. В процесі оцінювання найчастіше ми будемо питатися думки осіб, які брали участь в запровадженні ПБ, тобто «учасників процесу». Однак, не можна оминати тих, хто не бере в ньому участі. Бюджет гміни є спільною власністю мешканців, тому таких осіб слід також розглядати як «зацікавлену сторону».

4. Питання для оцінювання

4.1. Вступні зауваження

Якщо Ви хочете, щоб оцінювання було ефективним, а його результати мали практичну користь і застосування, необхідно підбирати таку інформацію, яка дійсно буде корисною і потрібною. В даному процесі слід приділити увагу ретельному вибору критеріїв та питань для оцінювання. При виборі критеріїв необхідно вирішити, з якої точки зору оцінюватиметься ПБ і на що звертатиметься увага. Постановка питань дозволить чітко окреслити, що саме передбачається отримати в процесі оцінювання, якого роду інформація буде збиратися і яка з неї буде більш важлива, а яка менш. Визначення переліку питань сприятиме визначенню методів накопичення інформації наступного року.

Приклад:

Багато хто вважає, що ПБ повинен заохочувати мешканців до обговорення публічних справ, саме тому одним з критеріїв оцінювання ПБ можна прийняти «сприяння пошквалюванню процесу деліберативної/обговорення». В зв'язку з цим, питання в процесі оцінювання можуть звучати наступним чином:

Критерії та питання для оцінювання скеровують увагу групи, яка займається оцінюванням на той чи інший напрямок і визначають, які саме данні необхідні для процесу оцінювання

- Чи процесу підготовки заявок/проектів передували обговорення та дискусії?
- Як часто вони відбувались?
- В яких умовах вони проходили і як виглядали?
- Чи проектні заявки/проекти були підготовлені мешканцями в індивідуальному порядку чи в більших групах?

В цьому розділі буде наведено **приклади питань**, які можуть бути використані в процесі оцінювання ПБ, а також буде надано пояснення стосовно їхнього вибору. В подальших частинах буде розміщено значно ширший перелік таких питань, які можна використовувати в якості робочого матеріалу під час планування процесу оцінювання. На них варто звернути увагу і обрати саме ті питання,

Які будуть актуальними для даної гміни. Ми розраховуємо, що цей перелік буде дуже корисним для людей, які займаються підготовкою процесу оцінювання і дозволить заощадити багато часу, хоча це не остаточний перелік питань і в кожному окремому випадку він вимагає приведення у відповідність з урахуванням існуючих умов та можливостей.

 В додатку на с. 70 знаходиться **детальний перелік питань для оцінювання**. Варто ним скористатися на етапі підготовки процесу оцінювання

Питання для оцінювання поділені за критеріями та «сферами/областями оцінювання». Найбільш загальний розподіл передбачає шість критеріїв оцінювання, а саме:

- критерії оцінювання дій та заходів:
 - відповідність стандартам,
 - чіткість виконання,
- критерії, пов'язані з результатами:
 - ефективність,
 - результативність,
- критерії, пов'язані з впливом:
 - на спільноту,
 - на якість управління.

В свою чергу сфери/області оцінювання тісно пов'язані з представленою вище теорією змін — кожний з елементів малюнку 3 (див. с.20), який представляє окремі види впливу, результати або дії та заходи визначає й окрему область/сферу оцінювання (наприклад, знання та навички громадянської діяльності, деліберация/обговорення за участю мешканців, інформаційна кампанія). Такий розподіл змісту повинен допомогти орієнтуватися в нетрях можливих питань для оцінювання та полегшити процес їхнього вибору.

4.2. Критерії оцінювання заходів та дій

В найпростішому розумінні процес оцінювання може зводитися до оцінки дій та заходів, що проводяться. Питання, зараховані до цієї групи, мають на меті перевірку відповідності процесу ПБ з існуючими стандартами та технічної ефективності його проведення.

Відповідність стандартам

Чудовим джерелом питань для оцінювання є настанови Стосовно стандартів процесів партиципаторного бюджету в Польщі⁷. Вони містять як рекомендації стосовної належної реалізації процесу ПБ, так і багато корисних критеріїв його оцінювання. Реалізацію процесу ПБ можна поділити на дев'ять етапів (див мал. 3, с.21 «Заходи та дії») — для кожного з них в посібнику є як мінімальні, так і рекомендовані стандарти реалізації. Слід подивитися на ПБ з цієї точки зору і в рамках кожного з цих етапів задати наступні:

Чи було дотримано умов мінімальних стандартів, обов'язкових в процесах ПБ?

Чи даний етап процесу відбувався у відповідності до рекомендованих стандартів процесів ПБ? Якщо ні, то чому?

Приклади області/сфери	Прикладі питань для оцінювання
підготовка процесу	<ul style="list-style-type: none">• Чи були визначені цілі ПБ?• Чи в раді гміни було визначено особу, відповідальну за процес ПБ?
обговорення проектів і	<ul style="list-style-type: none">• Чи повний опис проектів був загальнодоступний?• Чи в рамках зустрічей мешканців відбувалась презентація проектів?

⁷ Див. вип. 1.

Приклади області/сфери	Прикладі питань для оцінювання
перевірка проектів	<ul style="list-style-type: none"> • Чи у випадку надання негативної оцінки проекту підстави такого рішення були загальнодоступні? • Чи група з питань ПБ має право змінити рішення посадової особи?

Чіткість виконання

Окрім збереження і дотримання універсальних стандартів ПБ, в процесі оцінювання може бути цікавою сама чіткість управління процесом, а також чіткість планування та реалізації заходів і дій.

Приклади області/сфери	Прикладі питань для оцінювання
відповідність плану	<ul style="list-style-type: none"> • Чи заходи та дії відбувались згідно з планом? Які труднощі виникали в процесі реалізації плану? З чим вони були пов'язані? • Чи заходи та дії було проведено вчасно? З чим були пов'язані запізнення, якщо вони були?
резерв	<ul style="list-style-type: none"> • Чи заздалегідь були передбачені і були в розпорядженні необхідні матеріальні засоби (фінансові, предметні)? • Чи достатню кількість людей було залучено до роботи в рамках ПБ?

4.3. Критерії, пов'язані з результатами

Критерії оцінювання дій та заходів стосуються способу реалізації процесу ПБ, але жодним чином не дозволяють отримати інформацію стосовно його ефектів. Однак, важливим є не лише те, що і як ми робимо, але й те, до яких результатів призводять дані заходи та дії. Саме тому ПБ слід оцінювати з перспективи результатів, які було досягнуто, тобто, як вже про це говорилося вище, з перспективи безпосередніх результатів/досягнень процесу ПБ.

Ефективність

В процесі оцінювання нас, зазвичай, цікавить ефективність заходів та дій, які проводяться. Наприклад, якщо в якості одного з результатів процесу ПБ ми очікуємо деліберацію мешканців, тоді оцінювання даного процесу залежатиме від того, чи вдалося переконати мешканців брати участь в обговоренні їхніх потреб, проблем і побажань. Якщо ж ми зацікавлені в залученні мешканців до процесу, тоді важливими будуть показники кількості осіб, що взяли участь в голосуванні. Така оцінка дозволяє, з однієї сторони, отримати дані, що підтверджують чи ні ефективність проведених заходів та дій, а з іншої сторони, може бути базою для отримання вказівок стосовно можливостей підвищення ефективності процесу.

Приклади області/сфери

Прикладі питань для оцінювання

-
деліберація мешканців	• Як багато авторів проектів розмовляло з мешканцями на тему потреб спільноти/громади перед подачею проекту? В яких умовах відбувалось обговорення (в колі сім'ї і знайомих, під час відкритих зустрічей, в інтернеті)?• Чи проектні заявки були підготовлені мешканцями в індивідуальному порядку чи в групах? Чи процесу підготовки передував процес обговорення/деліберації?
-

Приклади області/ сфери	Прикладі питань для оцінювання
участь – учасник голосування	<ul style="list-style-type: none"> • Як багато мешканців взяло участь в публічному обговоренні поданих проектних заявок/проектів? • Як проходили зустрічі та дискусії? Чи відповідали вони умовам належної деліберації? До яких результатів вони призвели? • Як багато мешканців взяло участь в голосуванні? Як виглядала кількість учасників голосування в різних частинах гміни? Що було причиною відмінностей? Як ці результати виглядають на фоні інших гмін? • Соціально-географічна характеристика учасників голосування? Які групи мешканців не були представлені? Чому?

Ефективність

Переглядаючи та аналізуючи результати ми можемо піти на крок вперед і запитати про співвідношення докладених зусиль і отриманих результатів, інакше кажучи, про економічну ефективність реалізованих заходів та дій. Наприклад, якщо на відносно недорогі рекламні плакати звернуло увагу більше людей, ніж на дорогу рекламу по радіо, тоді можна стверджувати, що плакатна кампанія була більш ефективною.

Приклади області/ сфери	Прикладі питань для оцінювання
інформування мешканців	<ul style="list-style-type: none"> • Скільки було витрачено на інформування мешканців? Як формується співвідношення витрат і отриманих результатів • Які методи інформування є найбільш ефективні?

4.4. Критерії, пов'язані з впливом

Громадський бюджет може впливати, в певному розумінні, на спільноту (наприклад, на громадянську активність мешканців, на рівень самоорганізації), а також на якість процесу управління (наприклад, влучність рішень або підвищення рівня громадянського контролю). В силу певних обставин цей вплив має обмежений характер, але саме в ньому шукають підстави для обґрунтування процесу партисипаторного бюджетування. Питання стосовно впливу в найбільшій мірі дозволяють отримати відповідь щодо значення і сенсу ПБ.

Вплив на громаду

Приклади області/ Прикладі питань для оцінювання сфери

активні громадяни	• У якій мірі і яким чином участь в процесі ПБ впливає на позицію учасників процесу• У якій мірі ПБ залучає осіб, які раніше не належали до соціально активної групи мешканців і чи заохочує їх до участі в цьому процесі в подальшому
довіра, зв'язки та самоорганізація	• У якій мірі та яким чином ПБ сприяє побудові зв'язків, довіри та самоорганізації мешканців?• Чи в результаті запровадження і реалізації ПБ з'явилися нові партнери, організації чи ініціативи• Як часто підготовка проектів сприяла налагодженню нових зв'язків між сусідами, нових контактів

Приклади області/сфери	Приклади питань для оцінювання
слušні та справедливі рішення	<ul style="list-style-type: none">• Чи ПБ призводить до прийняття слušних і справедливих рішень? Чому так? Чому ні? Що про це думають учасники процесу ПБ?• Як з точки зору часової перспективи зацікавлені сторони оцінюють проекти, реалізовані в рамках ПБ?
контроль зі сторони громади	<ul style="list-style-type: none">• Чи заявники цікавляться реалізацією своїх проектів?• Чи вони контактують з радою? Як укладається їх співпраця

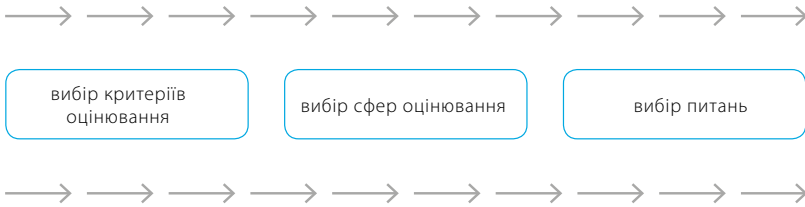
4.5. Постановка питань для оцінювання

Кожний процес ПБ є процесом інноваційним, складним і, одночасно, захоплюючим, тому питання для оцінювання можна збільшувати і укладати в довгий список. Однак, в процесі оцінювання неможливо буде отримати відповіді на всі питання, з огляду на що необхідно зробити розумний вибір і подумати, які саме питання найбільш відповідають ситуації в даній гміні.

 Вибір питань для оцінювання є важливим етапом процесу оцінювання ПБ, тому вимагає особливої уваги. Усі питання, які буде обрано, повинні бути включені в план проведення оцінювання

Вибір критеріїв оцінювання. Рекомендується починати з загального обговорення критеріїв оцінювання. Що саме група вважає найважливішим в процесі ПБ в даному році? Чи важливим є визначення ефективності заходів та дій? Чи, можливо, достатньою буде лише перевірка чіткості та справності їхньої реалізації? Чи перевірено було відповідність процесу стандартам? А може вже саме час подумати над загальним впливом процесу ПБ на місцеву спільноту?

Мал. 5. Складання списку питань для оцінювання

Найлегше використовувати **критерії оцінювання заходів та дій**. Вони, як правило, не передбачають за собою необхідності проведення спеціальних досліджень та аналізу. На більшість питань з оцінювання тут може відповісти безпосередньо група з оцінювання (якщо в його складі є відповідні особи). Рекомендується, щоб саме в гмінах, які нещодавно запровадили ПБ, частина роботи була присвячена співставленню фактичного стану і стандартів — це корисне і відносно легке завдання. Необхідно також знайти час для обговорення чіткості дій та заходів — це дозволить швидко ідентифікувати різні проблеми в запровадженні процесу ПБ.

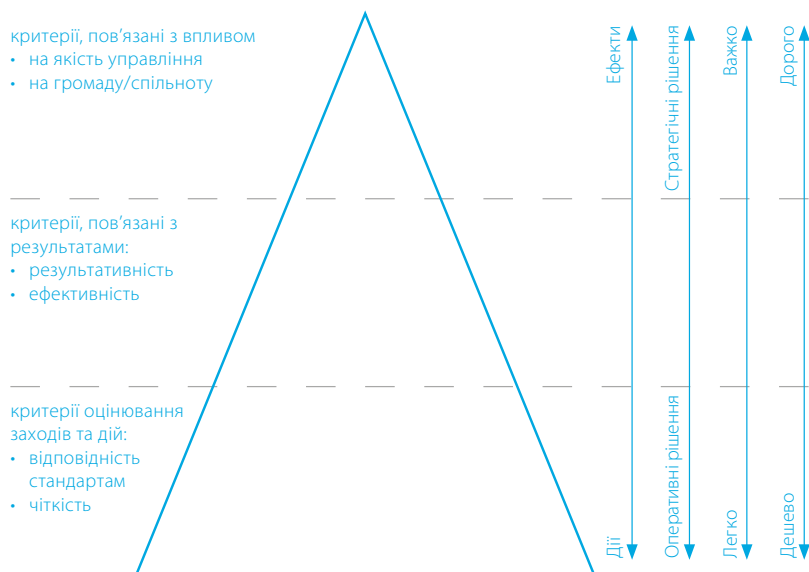
Перегляд заходів та дій може позитивно вплинути на підвищення їхньої якості. Саме тому в процесі оцінювання більш важливими є **критерії, що пов'язані з результатами**. Їх застосування дозволяє звернути увагу на ефективність і результативність дій та заходів, а також вказати на ті елементи процесу ПБ, які добре виконують свою функцію і ті, які вимагають корективи. Критерії, що пов'язані з результатами, застосовувати значно складніше, оскільки процес оцінювання з цієї точки зору вимагає проведення досліджень чи аналізу, що є більш трудомістким і дорогим.

Найважливішим і, одночасно, найскладнішим є застосування **критеріїв, пов'язаних з впливом процесу ПБ** на якість управління і на громаду. Відповіді на питання, передбачені процесом оцінювання, вимагають, як правило, проведення додаткових досліджень чи аналізу, що може виявитися складним, оскільки оцінка широкого і довгострокового впливу ПБ іноді буває нелегкою. Разом з цим саме такі «великі та об'ємні» питання про вплив є найцікавіші і можуть призводити в подальшому до прийняття стратегічних рішень стосовно, наприклад, розширення або звуження сфери, охопленої процесом ПБ або стосовно важливих змін у формулі ПБ.

Зібрані в посібнику критерії та питання для оцінювання можна упорядкувати у вигляді піраміди (див. мал. 6, с. 40). Її основу становлять

базові критерії, які стосуються оцінювання заходів та дій. На ці базові питання легше відповісти, а в результаті оцінювання можна буде приймати операційні рішення, спрямовані на підвищення якості процесу ПБ. Ближче до вершини розташовані критерії та питання, які стосуються результатів та впливу — вони більш ґрунтовні, точні і повинні призвести до прийняття стратегічних рішень, однак, в той же час вони вимагають більшої роботи та більш складних досліджень.

Мал. 6. Піраміда критеріїв оцінювання

Вибір сфер/областей оцінювання. Коли вже відомо, які саме критерії цікавлять групу, необхідно подумати над вибором сфер/областей оцінювання. На перегляд усіх сфер/областей та ознайомлення з ними не вистачить часу та коштів. В ситуації, якщо група прийме рішення стосовно дослідження/вивчення результатів, вона повинна вирішити, які з них є найважливіші на даний момент. Чи необхідно перевіряти ефективність інформаційної кампанії? А можливо більш нагальною потребою є оцінка якості процесу деліберації? Якщо групу цікавить вплив процесу ПБ, тоді найкраще вибрати одну або дві проблеми, що мають особливо важливе значення для даної місцевості. Можливо у політичній дискусії про ПБ важливим буде аргумент стосовно більшої відповідності та слушності рішень, які приймаються безпосередньо мешканцями? А може потрібні докази зміцнення громадянської позиції?

Вибір питань. На цьому етапі рекомендується використовувати список запропонованих питань, представлених в Додатку на с. 70. Кожний процес ПБ є дещо інший і вимагає індивідуального підходу, але наша пропозиція є гарним відправним пунктом для подальшої роботи. Займаючись підготовкою переліку питань для оцінювання, необхідно пам'ятати, що не все можна передбачити. Іноді процес оцінювання принесе несподіванки і даватиме відповіді на питання, які не ставилися. Важливими залишаються відкрита позиція, зацікавлення та увага — здійснюючи процес оцінювання, необхідно, передусім, уважно слухати.

4.6. Показники

Зазвичай, питання для оцінювання мають обтічний характер, завдяки чому вони короткі, однак, втрачають точність і конкретику. Цей недолік компенсують показники, якими супроводжуються питання. Для уникнення розбіжностей і непорозумінь група з оцінювання повинна узгодити відповідні показники для ключових питань. Наприклад, аналізуючи «участь учасників голосування» ми можемо задати питання: «Як виглядає соціально-демографічна характеристика учасників голосування? Які групи мешканців не були представлені в процесі голосування?», а показниками для нього може бути «відсоток учасників голосування за статтю, віком, освітою та професійною активністю». З пропозиціями показників читач може ознайомитись на с. 75, разом з зібраними критеріями та питаннями для оцінювання. Використання показників вимагає, як правило, розробки відповідного інструменту для збору інформації (наприклад, опитувального листа).

Показники – це певні вказівки стосовно того, які саме дані потрібні для відповіді на питання для оцінювання. Вони дозволяють звести загальні дані до даних/фактів, які можна помічати, за якими можна спостерігати і які можна виміряти.

В додатку на с. 75–77 можна знайти **пропозиції показників, які стосуються тих чи інших питань для оцінювання**. Вони можуть Вам знадобитися на етапі переведення питань для оцінювання в площину інструментів для дослідження.

5. Методи збору інформації

5.1. Вступні зауваження

Даний розділ містить короткий опис методів, які можуть знадобитися в процесі оцінювання ПБ. Застосування окремих методів дозволить отримати відповіді на питання для оцінювання та отримати різноманітну інформацію і знання. Процес оцінювання не вимагає застосування всіх наявних методів — це було б надто складно, довго і дорого. Саме тому завдання групи з оцінювання полягає в належному виборі тих методів, застосування яких відповідатиме потребам гміни і процесу ПБ.

Мал. 7. Методи оцінювання ПБ

Обираючи методи група з оцінювання повинна, передусім, взяти до уваги:

- питання для оцінювання,
- бюджетні обмеження,
- обмеження в часі.

Обираючи методи завжди необхідно тримати перед очима перелік питань для оцінювання. Це найважливіший принцип, якого слід дотримуватися. Необхідно використовувати ті і тільки ті методи, застосування яких дозволить отримати відповідь на поставлені питання. Залежно від питання для оцінювання ми будемо використовувати різні інформаційні джерела (наприклад, про зразок проектної заявки запитаємо авторів проектів, натомість про труднощі, які виникали в процесі реалізації обраних проектів довідаємось в чиновників/посадових осіб) та застосовувати різні способи (наприклад, проведемо анкетування, якщо потребуватимемо кількісних даних, або групове інтерв'ю, якщо нас цікавитиме більш широка і глибока думка).

Більше порад стосовно вибору методів оцінювання ПБ можна знайти в: Ł. Ostrowski, M. Wiśnicka, *Ewaluacja. Jak to się robi? Poradnik dla Programów PAFW*, с. 51–54.

Наведені нижче описи методів не охоплюють повного переліку питань для оцінювання, пов'язаних з даним методом. Такий перелік був би надто довгий, тому біля кожного методу подаються лише приклади найважливіших питань. На сторінці *Лабораторії громадської участі (Laboratorium Partycypacji Obywatelskiej)* можна знайти калькуляційний аркуш, який полегшує процес вибору методів на основі конкретного переліку питань для оцінювання, що знаходиться в додатку на с. 70. Рекомендуємо ним скористатися.

В цьому місці варто було б нагадати, що питання для оцінювання не є тими питаннями, які ми задаємо нашим респондентам. Підготовка кожного дослідження полягає в «перекладі» питань для оцінювання на мову анкети, сценарій інтерв'ю або іншого інструменту збору інформації. Опис методів в даному розділі не містить інструментів дослідження (наприклад, зразків анкет і сценаріїв інтерв'ю) — це був би занадто великий матеріал. Приклади інструментів можна знайти на сторінці *Лабораторії громадської участі (Laboratorium Partycypacji Obywatelskiej)*.

Калькуляційний аркуш вибору методів збору інформації та приклади інструментів дослідження можна знайти на сторінці *Лабораторії громадської участі (Laboratorium Partycypacji Obywatelskiej)* <http://bp.partycypacjaobywatelska.pl/ewaluacjabp/>

5.2. Способи збору інформації

Достатньо буде лише глянути і порівняти запропоновані методи дослідження, щоб помітити, що багато з них базується на одному з трьох основних способів збору інформації, які використовуються в соціальних дослідженнях: індивідуальне інтерв'ю, групове інтерв'ю та анкетування. Коротко розглянемо кожний з них.

Індивідуальне інтерв'ю

Індивідуальне інтерв'ю — це 1-2 годинна розмова особи, що проводить дослідження з певною особою. Розмова відбувається за підготовленим заздалегідь сценарієм. Під час інтерв'ю в респондента є достатньо часу, щоб дати широку відповідь на питання. Це хороший метод, якщо нас цікавить детальний опис ситуації або перебіг подій. Завдяки інтерв'ю ми маємо можливість дізнатися і зрозуміти позицію, думку, оцінку, відчуття, очікування та мотивацію нашого респондента. Метою розмови є поглиблення знань та інформації стосовно даної тематики, тому тут, на відміну від анкетування, респондент не вибирає відповідей з попередньо підготовленого списку, а самостійно висловлює свою думку. Зазвичай інтерв'ю записується на диктофон, завдяки чому особа, яка проводить дослідження, може зосередитись цілком і повністю на розмові, без ризику втратити важливу інформацію. Запис переводиться в текстовий документ (т.зв. розшифровка запису) або ж на його основі робиться замітка.

Більше інформації про індивідуальні інтерв'ю можна знайти, наприклад, в: S. Kvale, *Prowadzenie wywiadów, przeł. A. Dziuban*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.

Групове інтерв'ю

Групове інтерв'ю триває дещо довше, 1,5-2 години. Перебігом розмови, яка відбувається в групах по 6-8 осіб керує модератор, а саме особа, яка проводить дослідження. Як і в індивідуальному інтерв'ю, розмова відбувається за попереднім сценарієм, визначеним на основі питань для оцінювання. Вся розмова записується, а потім аналізується.

Групове інтерв'ю використовують у випадку, коли розмова в ширшому колі може допомогти її учасниками відкритися, допомогти їм пригадати свій досвід і поділитися ним з іншими, а також допомогти їм сформулювати думку. На відміну від індивідуального інтерв'ю, групове інтерв'ю допомагає значно заощадити час, що є його ще однією великою перевагою.

Більше інформації про групове інтерв'ю можна знайти, наприклад, в: D. Maison, *Zogniskowane wywiady grupowe. Jakościowa metoda badań marketingowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.

Анкетування

Анкетування застосовують у випадках, коли об'єкт дослідження вже добре відомий, однак, нас цікавить частота висловлювання певної думки, характеристики або ж поведінки. При проведенні анкетного дослідження ми опитуємо більшу кількість осіб, а питання, які ми задаємо, характеризуються конкретикою та мають закриту форму (з попередньо визначеними варіантами/можливостями відповідей).

Анкетування, на нашу думку, найкраще проводити використовуючи можливості інтернету або телефонного зв'язку. На сьогоднішній день існує багато доступних і доволі простих, безкоштовних інструментів для проведення інтернет-анкетування, наприклад, LimeSurvey, Ankietka.pl або бланки Google. Анкетування можна проводити серед всіх осіб, думку яких ми хотіли би почути, або ж серед обраної, т.зв. репрезентативної групи осіб. Обмеження певною групою дозволяє значно заощадити час і засоби, а також, при дотриманні певних принципів та положень, отримати детальні та достовірні результати стосовно поглядів і думок всієї групи.

Для чіткості та достовірності анкетних даних надзвичайно важливим є рівень проведення дослідження, тобто, відсоток заповнених анкет по відношенню до запланованої їхньої кількості. Анкетування з низьким рівнем проведення дозволяє отримати багато інформації, але сумнівної вартості, тому існує ризик, що особи, які не брали участь в анкетуванні дотримуються цілком іншої думки ніж опитані респонденти. З огляду на це більш цінним буде дослідження, проведене за участю невеликої репрезентативної групи, але на високому рівні, ніж анкети, скеровані до всіх учасників групи, яка нас цікавить, але заповнені невеликим відсотком запрошених до участі в анкетуванні (наприклад, 30%). На жаль, дешеві та популярні на сьогоднішній день інтернет-опи-

тування дозволяють отримати невеликий відсоток інформації (оскільки на питання анкети відповідає небагато осіб), тому, застосовуючи цей спосіб, варто, по мірі можливості, передбачити час і засоби для осіб, які особисто контактуватимуть/спілкуватимуться з респондентами і нагадуватимуть їм про анкету.

5.3. Зустрічі групи з оцінювання

тривалість	4 дні x кількість зустрічей
трудомісткість/вартість	низька
складність	низький рівень

Оцінювання є, передусім, систематичною рефлексією над діями і заходами, що проводяться, а також над їх результатами. Саме тому першим, рекомендованим в даному посібнику методом оцінювання ПБ, є робота під час зустрічей групи з оцінювання. Це базовий та найважливіший, і, одночасно, найдешевший спосіб, який дозволяє швидко досягти видимих результатів. Для здійснення оцінювання на певному базовому рівні доволі часто достатнім буде лише обговорення і упорядкування інформації, якою вже володіють члени групи.

Для надання рефлексії упорядкованого характеру, робота групи повинна розпочатися з постановки важливих питань для оцінювання, а в подальшому зосередитись на систематичних відповідях на ці питання. Це цілком можливе, відповіді необхідно давати на основі даних, отриманих в процесі дослідження і аналізу (про який йдеться нижче). Відсутність досліджень не означає, що група не зможе провести обговорення і зробити спробу дати відповіді на питання. Відповідь, надана членами групи на основі існуючої в них інформації та досвіду, також має свою цінність, навіть якщо вона є не точною, суб'єктивною і має ризик бути помилковою.

5.4. Відкриті зустрічі з мешканцями

ВАРІАНТИ	після набору проектних заявок після оголошення результатів
вид	якісний
тривалість	1 тиждень
трудомісткість/вартість	середня
складність	середній рівень

Що це таке?

Відкриті зустрічі з мешканцями — це вид загальнодоступних консультацій, під час яких їх учасники можуть висловити свою думку стосовно ПБ, його перебігу та результатів. На такі зустрічі запрошуються чи зацікавлені мешканці.

Дискусія відбувається за попередньо визначеним сценарієм, а її перебігом керує модератор. У випадку, якщо на зустріч прийде багато людей, її учасників можна розділити на групи.

Снує ризик, що деякі мешканці сприйматимуть таку зустріч як можливість «вирішити свої справи та проблеми в раді». З огляду на це важливо на початку зустрічі підкреслити, що зустріч проводиться з метою збору інформації, яка буде використана для покращення процесу партиципаторного бюджетування в наступні роки, а не для розгляду чи вирішення індивідуальних проблем.

Приклад:

В процесі оцінювання ПБ в Гдині відкриті зустрічі виявилися добрим способом визначення різного роду недоліків процедури реалізації бюджету. Мешканці охоче ділилися своїми спостереженнями, але й також самі пропонували цікаві рішення проблем чи недоліків, які були ними помічені: інший, менш конфліктний спосіб голосування.

Навіщо?

Залежно від моменту використання метод використовується для збору інформації, яка стосується наступних тем:

ВАРІАНТ після набору проектних заявок	ВАРІАНТ після оголошення результатів
<ul style="list-style-type: none">• Як мешканці оцінюють прийняті принципи та положення ПБ, а також роботу групи з питань ПБ• Як мешканці оцінюють інформаційно-освітню кампанію?• Як мешканці оцінюють можливість деліберації?• Як мешканці оцінюють правила та принципи подачі проектів, підтримки і контактів з радою на цьому етапі?	<ul style="list-style-type: none">• Як зацікавлені мешканці оцінюють процедуру перевірки проектів• Як мешканці оцінюють процедуру голосування• Чи виправдовує себе ПБ як механізм розподілу коштів?

Коли?

Проведення такого роду зустрічей є доцільним в двох випадках — після набору проектних заявок та після оголошення результатів голосування, а вибір одного з цих термінів вже залежить від питань для оцінювання.

Варто, однак, організувати дві зустрічі, щоб поговорити з мешканцями «по гарячих слідах», поки вони ще пам'ятають свої враження від нещодавно завершених етапів процесу ПБ.

Якщо ж є можливості для організації лише однієї зустрічі, краще визначити дату її проведення після оголошення результатів. Необхідно тоді, якщо дозволить час, порушити питання, пов'язані зі всіма етапами процесу ПБ — починаючи з етапу прийняття рішення про його запровадження і завершуючи етапом оголошення результатів голосування.

Що необхідно?

Відкриті зустрічі вимагають проведення ефективної інформаційної кампанії — запрошення взяти в ній участь повинна отримати/почути якомога більша кількість мешканців. З цією метою можна вико-

ристовувати к місцеві ЗМІ, так і інтернет-сторінки, присвячені тематиці ПБ (публічні сторінки /fan-page бюджету в соціальних мережах). Для проведення зустрічей потрібні також: модератор, сценарій зустрічі, приміщення та диктофон.

5.5. Міське опитування

вид	кількісний
тривалість	4–6 тижнів
трудомісткість/вартість	дуже висока
складність	високий рівень

Що це таке?

Опитування полягає у зборі інформації у випадково вибраних мешканців гміни на основі стандартного опитувальника. Воно може відбуватись із застосуванням різних способів — анкету можна заповнити в телефонному режимі (т.зв. CATI⁸) або під час безпосередньої зустрічі з анкетером в помешканні респондента (т.зв. PAPI⁹ або CAPI¹⁰). Проведене належним чином опитування дозволить отримати інформація і зробити певні висновки стосовно всіх мешканців гміни, які мають право брати участь в процесі ПБ.

Навіщо?

Опитування дозволяє отримати інформацію стосовно думки мешканців про перебіг ПБ і результати його впровадження. Завдяки ньому можна також перевірити ефективність інформаційно-освітньої кампанії, дізнатися, як багато мешканців знає про ПБ та чи розуміють і підтримують вони цей механізм.

8 CATI — Computer Assisted Telephone Interview, тобто комп'ютерна підтримка для телефонного опитування

9 PAPI — Paper & Pen Personal Interview, тобто безпосереднє опитування за участю анкетера

10 CAPI — Computer Assisted Personal Interviewing, тобто комп'ютерна підтримка для особистого, безпосереднього опитування

Опитування допомагає визначити яким саме чином ПБ впливає на громадянську позицію і знання мешканців, чи і в якій мірі він сприяє утворенню нових зв'язків та самоорганізації спільноти, а також як змінюється відношення мешканців до місцевих органів влади.

Приклад:

В Гдині та Кракові завдяки опитуванню вдалося відповісти на питання просування ПБ, які були ключовими для цього механізму: До наскільки широкого кола мешканців вдалося донести інформацію про бюджет? За посередництвом яких каналів відбувалося розповсюдження інформації? Чи мешканці були добре ознайомлені з принципами і положеннями участі в ПБ?

Коли?

Найкращим моментом для проведення опитування є період голосування. Саме тоді є можливість запитати респондентів про оцінку ними всіх етапів процесу ПБ. У випадку, якщо бюджет запроваджується не вперше, в анкету можна включити питання щодо оцінки реалізації ПБ в попередні роки, а також про його довгострокові результати.

Що необхідно?

Опитування належить до дуже складних методів. Незалежно від того, чи відбувається воно особисто, чи в телефонному режимі необхідно чітко дотримуватися процедур відбору учасників і збору даних, оскільки лише в цьому випадку на основі інформації, отриманої в результаті опитування, можна буде робити висновки стосовно популяції в цілому.

Цей спосіб вимагає також значних ресурсів (людей, які займатимуться збором інформації) і знань, необхідних для ретельного аналізу даних. Застосування даного методу можливе лише у співпраці з іншими суб'єктами, які готові взяти на себе виконання таких завдань як з організаційної точки зору (мають власну мережу анкетерів або телефонне бюро), так і з точки зору їхнього наповнення (знають способи здійснення статистичного аналізу).

5.6. Анкета для учасників голосування

вид	кількісний
тривалість	5 тижнів
трудомісткість/вартість	висока
складність	високий рівень

Що це таке?

Без огляду на те, що мешканці мають багато можливостей долучитися до процесу ПБ, їхня участь в голосуванні за проекти, подані в рамках бюджету, є певною формою участі, що вимагає найменшого рівня активності і залучення та є найбільш розповсюдженою. Запропонована анкета дозволяє отримати кількісні дані стосовно впливу ПБ на учасників голосування та їхню оцінку процесу.

Анкетування відбувається серед репрезентативної групи учасників голосування. Воно може проводитись в телефонному режимі або за допомогою Інтернету, з використанням контактів, отриманих під час голосування. Коли вже контактні дані отримано, добре здійснити випадковий або цільовий відбір учасників репрезентативної групи. У випадку, якщо даних немає, анкета повинна висвітлюватися в інтернеті одразу після голосування кожного з його учасників. Однак, в цьому другому випадку слід звернути увагу на те, що в якій мірі демографічний профіль (вік, стать) учасників дослідження відповідає демографічному профілю усіх учасників голосування.

Мовою проведення анкетування є отримання згоди учасників голосування на використання їхніх даних в дослідженні стосовно оцінювання процесу. Для отримання такої згоди можна, наприклад, розмістити висловлення такої згоди на бланку для голосування за проекти, подані в рамках ПБ.

Навіщо?

Щоб отримати інформацію стосовно того:

- Як заявники/автори проектів оцінюють спосіб відбору, склад і роботу групи з питань ПБ?

- Як вони оцінюють принципи та положення ПБ?
- Як вони оцінюють інформаційно-освітню кампанію?
- Як вони оцінюють деліберацію в процесі ПБ?
- Як вони оцінюють голосування?
- Як вони оцінюють контакт з держслужбовцями та посадовими особами, місцевими органами влади під час процесу ПБ?
- Як участь в ПБ впливає на знання і позицію учасників голосування?
- Як участь в ПБ впливає на контакти з сусідами і місцевою спільнотою?

Коли?

Безпосередньо під час голосування або невдовзі після його закінчення.

Що необхідно?

- Список учасників голосування, а також їх контактні дані (адреса електронної пошти і/або номер телефону),
- Згода авторів проектів на обробку персональних даних для цілей дослідження, пов'язаного з оцінюванням (формулювання щодо висловлення згоди найкраще розмістити на бланку для голосування),
- Інформація стосовно демографічної структури учасників голосування (на основі номерів PESEL, які вписуються в проектній заявці).

5.7. Групові інтерв'ю з авторами проектів

вид	якісний
тривалість	2–4 тижні
трудомісткість/вартість	середня
складність	середній рівень

Що це таке?

Інтерв'ю дозволяє оцінити процес ПБ з перспективи заявників (з моменту початку запровадження бюджету аж до моменту голосування). Під заявниками розуміються всі особи, які подали проектні заявки

в рамках ПБ: як ті, чії проектні заявки перемогли в голосуванні, так і ті, чії проекти залишилися за межею переможців. В «економ-версії» можна провести одне групове інтерв'ю, однак, варто по можливості збільшити цю кількість до двох або ж трьох і запросити на зустрічі різні групи осіб (молодь, осіб старшого віку і т.д.).

У випадку проведення одного інтерв'ю, необхідно подбати про різноманітність його учасників, щоб почути різні точки зору.

Навіщо?

Щоб отримати інформацію стосовно того:

- Як заявники/автори проектів оцінюють спосіб вибору, склад і роботу групи з питань ПБ?
- Як вони оцінюють принципи та положення ПБ?
- Як вони оцінюють освітньо-інформаційну кампанію?
- Як вони оцінюють деліберацію в процесі ПБ?
- Як вони оцінюють етап подачі проектних заявок?
- Як вони оцінюють етап перевірки проектних заявок?
- Як вони оцінюють свої контакти з держслужбовцями, посадовими особами та місцевими органами влади?
- Як участь в ПБ впливає на знання та позицію заявників/авторів проектів? Як участь в ПБ впливає на їх зв'язок з соціальним оточенням?

Коли?

Після закінчення голосування, коли в пам'яті ще зберігається інформація про участь в процесі ПБ. Найкраще — перед оголошенням результатів, щоб перемога чи поразка не вплинули на думку.

Що необхідно?

- Список заявників/авторів проектів (найкраще з інформацією про вік і стать, а також про те, чи поданий проект був допущений до голосування/обраний для подальшої реалізації).

5.8. Анкета для заявників/авторів проектів

вид	кількісний
тривалість	5 тижнів
трудомісткість/вартість	висока
складність	високий рівень

Що це таке?

Дана анкета дозволяє оцінити процес ПБ з перспективи заявників, тобто авторів проектів. Вона дозволяє також оцінити вплив ПБ на авторів проектів та, в певному обсязі, на мешканців гміни в цілому. На відміну від групових інтерв'ю відповіді в рамках такої анкети мають кількісну категорію, що дає можливість оцінити масштаб явища. Під заявниками розуміються всі особи, які подали проектну заявку/проект в ПБ: як ті, чиї проектні заявки були допущені до голосування, так і ті, чиї заявки було відхилено.

Приклад:

В Кракові завдяки анкетам вдалось зібрати інформацію стосовно освіти авторів проектів, як громадської активності і досвіду в отриманні коштів на реалізацію різноманітних ідей. Заявники/автори проектів виявилися групою, культурний капітал якої становив вище середньої, багато хто з них вже мав досвід роботи в громадських організаціях. Разом з цим процес ПБ активізував певну групу осіб, для яких це був абсолютно новий досвід, що можна вважати великим успіхом бюджету.

Навіщо?

Щоб отримати інформацію стосовно того:

- Як заявники/автори проектів оцінюють спосіб вибору, склад і роботу групи з питань ПБ?
- Як вони оцінюють положення та принципи ПБ?
- Як вони оцінюють інформаційно-освітню кампанію?
- Як вони оцінюють деліберацію в процесі ПБ?

- Як вони оцінюють процес подачі проектних заявок/проектів?
- Як вони оцінюють процес перевірки проектних заявок/проектів?
- Як вони оцінюють свої контакти з держслужбовцями та посадовими особами, місцевими органами влади?
- Як участь в ПБ впливає на знання і позицію заявників/авторів проектів?
- Як участь в ПБ впливає на контакти з сусідами і місцевою спільнотою?

Коли?

Після закінчення голосування, коли в пам'яті ще зберігається інформація про участь в процесі ПБ. Найкраще — перед оголошенням результатів, щоб перемога чи поразка не вплинули на думку.

Що необхідно?

- Список заявників/авторів проектів, а також їх контактні дані (адреса електронної пошти і/або номер телефону),
- Згода авторів проектів на обробку персональних даних для цілей дослідження, пов'язаного з оцінюванням (формулювання щодо висловлення згоди найкраще розмістити на бланку проектної заявки),
- Інформація стосовно демографічної структури заявників/авторів проектів (на основі номерів PESEL, які вписуються в проектній заявці).

5.9. Групове інтерв'ю з авторами реалізованих проектів

вид	якісний
тривалість	2–4 тижні
трудомісткість/вартість	середня
складність	середній рівень

Що це таке?

Інтерв'ю дозволяє оцінити перебіг процесу реалізації проектів, обраних в рамках ПБ, з перспективи їхніх авторів. Респондентами в даному опитуванні є лише ті заявники/автори, чиї проекти було обрано для подальшої реалізації. В «економ-версії» можна провести одне групове інтерв'ю, однак, краще збільшити їх кількість хоча б до двох або трьох.

Необхідно подбати про те, щоб в інтерв'ю взяли участь заявники/автори різного типу проектів — інвестиційних, м'язких, місцевих, загальноміських та ін.

Навіщо?

Щоб отримати інформацію стосовно того:

- Чи і яким чином заявники/автори проектів проводять моніторинг процесу реалізації проектів?
- Як вони оцінюють реалізацію проектів?
- З якими труднощами вони зіткнулися на етапі реалізації проектів?
- Як участь в ПБ впливає на знання та позицію заявників/авторів проектів?
- Як участь в ПБ впливає на контакти з сусідами та місцевою спільнотою?
- Як заявники/автори проектів оцінюють свої контакти з держслужбовцями, посадовими особами та радою?

Коли?

Після закінчення реалізації проектів, фінансування яких відбувалось в рамках ПБ.

Що необхідно?

- Список заявників/авторів, проекти яких було реалізовано (найкраще з інформацією про вік і стать).

5.10. Анкета для авторів проектів, які було обрано в процесі голосування

вид	кількісний
тривалість	5 тижнів
трудомісткість/вартість	висока
складність	високий рівень

Що це таке?

Респондентами анкети є лише ті заявники/автори, чії проекти було обрано для подальшої реалізації. Вони можуть оцінити не лише цей процес, але й свої контакти з працівниками ради та іншими держслужбовцями. Можна в них запитати також про те, який вплив мала на них участь в ПБ. На відміну від групового інтерв'ю анкетування за участю заявників/авторів проектів дозволить отримати відповіді в кількісних категоріях стосовно масштабу явищ та подій.

Навіщо?

Щоб отримати інформацію стосовно того:

- Як багато заявників/авторів моніторить процес реалізації проектів?
- Як заявники/автори оцінюють реалізацію проектів?
- З якими труднощами вони зіткнулися на етапі реалізації проектів?
- Як участь в ПБ впливає на знання та позицію заявників/авторів проектів?

- Як участь в ПБ впливає на контакти з сусідами та місцевою спільнотою?
- Як заявники/автори проектів оцінюють свої контакти з держслужбовцями, посадовими особами та радою?

Коли?

Після закінчення реалізації проектів, фінансування яких відбувалось в рамках ПБ.

Що необхідно?

- Список заявників/авторів, проекти яких було обрано для подальшої реалізації, а також їх контактні дані (адреса електронної пошти і/або номер телефону),
- Згода авторів проектів на обробку персональних даних для цілей дослідження, пов'язаного з оцінюванням (формулювання щодо висловлення згоди найкраще розмістити на бланку проектної заявки),
- Інформація стосовно демографічної структури заявників/авторів проектів (на основі номерів PESEL, які вписуються в проектній заявці).

5.11. Інтерв'ю з начальниками відділів/департаментів

ВАРІАНТИ	після реалізації обраних проектів після оголошення результатів
вид	якісний
тривалість	2–4 тижні
трудомісткість/вартість	середня
складність	середній рівень

Що це таке?

Даний метод передбачає, що питання скеровуються до начальників відділів чи департаментів в раді гміни. Ради відрізняються за своєю ор-

ганізаційною структурою, тому визначення «начальник відділу/департаменту» не має універсального характеру і не використовується нами в дослівному розумінні. В даному контексті йдеться про осіб, які виконують в гміні керівні функції і відповідають за реалізацію проектів, обраних в рамках ПБ. З огляду на це, під цю категорію підпадають також «керівники організаційних одиниць міста», «директори офісів» і т.д.

Інтерв'ю можуть проводитись індивідуально або ж в групах, як одне групове інтерв'ю. Індивідуальні розмови дозволяють отримати більше інформації, однак вимагають багато часу і зусиль. Розмови ж в групі не лише заощаджують час, але й також спонукають директорів/начальників до вироблення єдиної позиції — в процесі розмови швидко виходять на поверхню проблемні тематики та спільні інтереси. Рекомендуємо застосовувати в даному випадку групове інтерв'ю, однак, якщо це складно з організаційної точки зору, то тоді цю функцію візьмуть на себе індивідуальні інтерв'ю. Можна провести розмови зі всіма директорами/начальниками, відповідальними за виконання завдань стосовно ПБ, або ж вибрати лише ті відділи чи департаменти, які виконують найбільше завдань.

Навіщо?

Залежно від моменту використання, метод дозволить отримати відповіді на наступні питання:

ВАРІАНТ після реалізації обраних проектів	ВАРІАНТ після оголошення результатів
<ul style="list-style-type: none"> • Як ПБ впливає на реалізацію завдань гміни? • Як ПБ впливає на спосіб діяльності ради? • Як ПБ впливає на рішення, що приймаються радою поза ПБ? • Як рада реалізує проекти в рамках ПБ і з якими труднощами вона стикається? • Як виглядала співпраця з авторами в процесі реалізації їхніх проектів? • Яких витрат потребував ПБ? 	<ul style="list-style-type: none"> • Як ПБ впливає на розподіл коштів в бюджеті? • Які нові знання та ідеї привносять ПБ? • Як ці знання впливають на інші рішення, що приймаються радою? • Як чиновники оцінюють процедуру подання проектів, їх оцінювання та голосування за них? • Яких витрат потребував ПБ?

Коли?

Якщо ПБ запроваджується вже не перший рік, обидва варіанти можна поєднати в рамках одного дослідження. В інтерв'ю, які проводяться після оголошення результатів голосування можна говорити на тему реалізації проектів та виконання завдань з попередніх років запровадження ПБ.

Що необхідно?

- Час і згода директорів/начальників відділів на участь в дослідженні,
- Модератор,
- Сценарій інтерв'ю,
- Диктофон,
- Приміщення.

5.12. Групове інтерв'ю з працівниками відділів/департаментів *merytorycznymi*

вид	якісний
тривалість	2–3 тижні
трудомісткість/вартість	середня
складність	середній рівень

Що це таке?

Джерелом інформації в даному випадку є працівники відділів/департаментів, тобто чиновники, які займаються перевіркою поданих проектів, а в подальшому — їх реалізацією (за виключенням осіб, які займають керівні посади). Їх точка зору є важлива, оскільки саме вони добре знають процес перевірки з його практичної сторони і розуміють ці виклики, які пов'язані з реалізацією проектів, поданих мешканцями. Вони знають також як відбуваються контакти заявників/авторів проектів з радою. Залежно від кількості таких працівників можна організувати і зробити одне або більше групових інтерв'ю.

Навіщо?

Щоб отримати інформацію стосовно того:

- Як чиновники оцінюють принципи та положення подання проєктів?
- Як чиновники оцінюють процес перевірки проєктів?
- Як відбувається процес реалізації проєктів в рамках ПБ і які з цим пов'язані труднощі?
- Як мешканці здійснюють моніторинг процесу реалізації проєктів?
- Як виглядають контакти чиновників з мешканцями в рамках ПБ?
- Як чиновники оцінюють принципи та положення, прийняті в рамках ПБ?
- Як ПБ впливає на функціонування ради?
- Чи додає ПБ нових знань та ідей, чи використовуються вони радою?

Коли?

Інтерв'ю з працівниками відділів/департаментів дозволить отримати більше інформації у випадку, якщо воно буде проводитися після реалізації проєктів, передбачених в рамках ПБ. У випадку, якщо ПБ запроваджується вже не перший рік, найкращим моментом для проведення інтерв'ю є закінчення процесу перевірки проєктів. Саме тоді можна поговорити про свіжий досвід в перевірці, а також попросити висловити думки та висновки стосовно реалізації проєктів в попередні роки.

Що необхідно?

- Згода керівників/начальників осіб, запрошених до участі в дослідженні,
- Список працівників, залучених до процесу ПБ,
- Модератор,
- Сценарій інтерв'ю,
- Диктофон,
- Приміщення.

5.13. Інтерв'ю з депутатами

вид	якісний
тривалість	2–4 тижні
трудомісткість/вартість	середня
складність	середній рівень

Що це таке?

Запровадження ПБ завжди є політичним рішенням, яке стосується способу керування гміною. Саме тому в процесі оцінювання ПБ варто було б провести інтерв'ю та зустрічі з представниками всіх політичних фракцій, представлених в раді гміни. З депутатами найкраще проводити індивідуальні інтерв'ю, оскільки це дозволить уникнути ситуації, коли розмови будуть ускладнювати непорозуміння чи образи, перенесені з засідань ради.

Навіщо?

Щоб отримати інформацію стосовно того:

- В якій мірі депутати погоджуються з принципами та цілями ПБ?
- Як формується політична позиція щодо ПБ?
- Як депутати оцінюють вплив ПБ на виконання завдань гміни і чи, на їхню думку, ПБ призводить до влучного і справедливого розподілу державних коштів?
- Яким чином ПБ впливає на функціонування органу місцевого самоврядування?
- Чи ПБ дозволяє депутатам отримати нові знання та інформацію щодо потреб громади і як депутати їх використовують?
- Як депутати оцінюють склад, роботу і спосіб вибору групи з питань ПБ?
- Як депутати оцінюють окремі етапи процесу (інформування, деліберация, перевірка, голосування)?
- Як ПБ впливає на контакти депутатів з мешканцями?

Коли?

Інтерв'ю з депутатами стосуються, передусім, базових питань, а саме — загальної оцінки доцільності використання такого механізму як ПБ та його впливу на органи місцевого самоврядування. З огляду на це варто їх проводити вже після завершення реалізації проектів з даного року, коли в депутатів буде вже наочна картина щодо існуючої ситуації.

Що необхідно?

- Список контактних даних депутатів,
- Модератор,
- Сценарій інтерв'ю,
- Диктофон

5.14. Групове інтерв'ю з модераторами зустрічей з мешканцями

вид	якісний
тривалість	2 тижні
трудомісткість/вартість	низька
складність	низький рівень

Що це таке?

Елементом деяких ПБ є зустрічі з мешканцями, під час яких останніх знайомлять з правилами процесу в цілому та обговорюються їхні проблеми. Зазвичай, перебігом таких зустрічей керує модератор. В ролі модераторів можуть бути чиновники, депутати або спеціально запрошені для цього особи. Модератори є цінним джерелом інформації стосовно перебігу процесу деліберації/обговорення в рамках ПБ, тому варто проводити з ними групові інтерв'ю.

Навіщо?

Модератори можуть надати інформацію, яка дозволить оцінити перебіг деліберації/обговорення в процесі ПБ, а також ще на початкових етапах процесу вказати на ті його елементи чи завдання, які призводять до появи труднощів в мешканців.

Коли проводити інтерв'ю?

Невдовзі після закінчення зустрічей.

Що необхідно?

- Контактні дані модераторів,
- Модератор,
- Сценарій зустрічі,
- Диктофон,
- Приміщення.

5.15. Засідання групи експертів

вид	якісний
тривалість	1 тиждень
трудомісткість/вартість	середня
складність	низький рівень

Що це таке?

Засідання групи експертів — це 2-4-годинна зустріч за участю модератора та 6-10 осіб, які мають глибокі, спеціалізовані знання на тему ПБ загалом та в даній гміні зокрема. До участі в засіданні групи експертів можна запросити відомих представників університету, громадських діячів та посадових осіб/чиновників. Серед них обов'язково повинні бути люди, які добре обізнані з ситуацією в гміні, знають історію запровадження в ній ПБ. Слід також запросити експертів з пи-

тань партиципації, які не є представниками даної гміни, оскільки вони внесуть в дискусію спеціалізовані знання, інформацію, окреслять незалежні, зовнішні перспективи. В зустрічі можуть брати участь члени групи з оцінювання, однак основу повинні становити особи, які не є членами групи.

Навіщо?

Група експертів під час засідання розглядає найбільш фундаментальні, і, одночасно, найбільш складні питання стосовно впливу ПБ та доцільності використання даного механізму. Засідання варто проводити, щоб почути думку експертів, зокрема, з наступних питань:

- Як ПБ впливає на виконання завдань гміни?
- Як ПБ впливає на стандарти діяльності ради?
- Які нові знання стосовно потреб громади та соціальних потреб дає ПБ?
- Як ПБ впливає на місцеву громаду: громадянську активність і навички, зв'язки та самоорганізацію, відносини з радою та публічні дебати?
- В якій мірі реалізований цього року процес ПБ досяг запланованих результатів з точки зору рівня знань та інформації про ПБ, участі в ПБ, рівня деліберативної підтримки процесу ПБ?

Коли?

Після завершення циклу ПБ, а найкраще після закінчення другого, третього або чергового року його запровадження, коли вже можна проаналізувати вплив даного механізму.

Що необхідно?

- Експерти,
- Модератор,
- Сценарій засідання експертів,
- Матеріали для експертів,
- Приміщення,
- Диктофон.

До моменту безпосереднього проведення засідання експерти повинні попередньо отримати матеріали, які допоможуть їм зробити

певні висновки і сформулювати свою позицію стосовно оцінювання процесу ПБ. В якості матеріалів можуть знадобитись також звіти про виконання ПБ в минулі роки, а також інші дані та напрацювання, які рада має в своєму розпорядженні, зокрема, будь-які числові дані, що стосуються перебігу процесу ПБ в даному році.

5.16. Аналіз даних, які є в розпорядженні ради

вид	кількісний/якісний
тривалість	залежно від кількості даних
трудомісткість/вартість	середня
складність	низький рівень

Що це таке?

Кожний етап ПБ передбачає наявність певної документації, яку з великим успіхом можна використовувати в процесі оцінювання.

Приклад:

До цікавих висновків призвів аналіз нами причин відхилення проектів на етапі їхньої перевірки працівниками профільних відділів/департаментів ради. Виявилось, що доволі часто проблемою була недостатня оцінка бюджету (підрахування бюджету не в повному обсязі) заявлених проектів. В цій ситуації стало зрозуміло, що рада та її працівники повинні наділяти більшу підтримку і допомогу авторам проектів на цьому етапі (наприклад, шляхом опублікування розцінок на виконання того чи іншого виду робіт, запровадження чергувань працівників ради, які надаватимуть допомогу у визначенні вартості того чи іншого елемента інвестиції і т.д.).

Нижче в таблиці наведено приклади даних, які можна використовувати для аналізу на окремих етапах процесу ПБ.

Етап процесу ПБ	Джерела інформації
розробка положень та принципів перебігу процесу ПБ	<ul style="list-style-type: none"> звіти з зустрічей органу, що займається розробкою положень та принципів ПБ положення ПБ інформація стосовно суми, виділеної на ПБ в масштабах гміни в цілому і в розподілі на окремі сфери/області
інформаційно-рекламна кампанія	<ul style="list-style-type: none"> ЗМІ, план інформаційно-рекламної кампанії зміст рекламних матеріалів ПБ інформація стосовно ПБ, розміщена на сайтах, що обслуговуються суб'єктами, не пов'язаними з радою гміни
подання проектів	<ul style="list-style-type: none"> зміст поданих проектів інформація про авторів проектів, вказана в бланку-заявці
Обговорення проектів	<ul style="list-style-type: none"> звіти з зустрічей, які подаються модераторами матеріали, що інформують про зустрічі перелік місць, де було організовано зустрічі
перевірка проектів	<ul style="list-style-type: none"> перелік проектів, що пройшли перевірку і були допущені до подальших етапів/відхилених в процесі перевірки причини відхилення проектів (обґрунтування)
вибір проектів для подальшої реалізації (голосування)	<ul style="list-style-type: none"> результати голосування в окремих мікрорайонах інформація про учасників голосування, зібрана з метою перевірки голосів інформація про голоси, які вважаються недійсними
моніторинг процесу реалізації проектів	<ul style="list-style-type: none"> інформація про статус проектів, які було обрано шляхом голосування

В процесі аналізу варто зіставити між собою дані, отримані в рамках ПБ, з іншою інформацією стосовно гміни і її мешканців (такого типу дані можна взяти в Головному управлінні статистики та відділі гміни, який займається обліком населення). Таке зіставлення дозволить отримати багато корисної інформації і зробити цікаві висновки стосовно перебігу

процесу і його результатів. Наприклад, на основі даних голосування та інформації про демократичну структуру громади гміни можна підрахувати, яким буде рівень активності окремих вікових груп під час голосування в рамках ПБ. Така інформація дозволить модифікувати стратегію популяризації ПБ на наступні роки його запровадження, а також спосіб голосування так, щоб активніше в ньому брали участь представники тих соціальних та вікових груп, які в недостатній мірі були залучені до процесу. Такі співставлення дадуть можливість оцінити також інші елементи ПБ (див. приклади, наведені в таблиці нижче).

Дані, отримані в рамках процесу	+	Дані отримані поза межами процесу	→	Стосовно чого можна робити висновки
сума, виділена на ПБ в гміні в цілому	+	розмір витрат гміни	→	масштаб ПБ
сума, виділена на ПБ в гміні в цілому	+	кількість мешканців гміни	→	масштаб ПБ
сума, призначена на ПБ з розподілом на окремі території/райони	+	кількість мешканців на окремих територіях/в окремих районах	→	розподіл коштів на рівні гміни в рамках ПБ
кількість поданих проектів в масштабі гміни	+	кількість мешканців гміни, які можуть подавати проекти	→	активність мешканців в процесі ПБ
кількість поданих проектів в/на окремих районах/територіях	+	кількість мешканців в/на окремих районах/територіях	→	активність мешканців в процесі ПБ
демографічна характеристика авторів проектів	+	демографічна характеристика мешканців гміни, які можуть подавати проекти	→	репрезентативність заявників/авторів проектів для популяції
кількість осіб, що взяли участь в голосуванні в рамках ПБ	+	кількість мешканців, що мають брати участь в голосуванні в рамках ПБ	→	активність мешканців в рамках ПБ (явка виборців)
демографічна характеристика учасників голосування	+	демографічна характеристика мешканців гміни, які мають право голосу в рамках ПБ	→	репрезентативність учасників голосування для популяції мешканців гміни

Для отримання даних варто скористатися також іншими джерелами інформації. Іноді виявляється, що реальний масштаб якого-небудь явища чи події, пов'язаних з виконанням ПБ є значно менший або більший, ніж висновок, зроблений лише на основі інформації, отриманої від учасників дослідження і на основі існуючого загального відчуття.

Аналіз даних, що є в розпорядженні ради, може мати як кількісний (якщо ми хочемо отримати інформацію щодо розповсюдженості і масштабів явища), так і якісний характер (якщо ми хочемо, наприклад, зрозуміти та описати логіку процесу/явища).

В ситуації, коли ПБ запроваджується вже не перший рік або ж ми вже знаємо, що існує подібний за своєю організацією процес в подібній гміні, варто здійснити їхнє порівняння. Це полегшить процес оцінювання процесу ПБ, який ми досліджуємо та/або покаже на ті зміни, які в ньому відбуваються.

Навіщо?

Щоб отримати інформацію стосовно того:

- Чи справедливим є розподіл коштів в рамках ПБ (за системою територіального поділу)?
- Яким є рівень участі мешканців в ПБ? Які групи мешканців беруть участь/не беруть участі в запровадженні процесу ПБ на різних його етапах (тобто, на етапі обговорення проектів, подачі заявок/проектів, голосування)?
- Як відбувався процес перевірки проектних заявок/проектів?
- Якого типу помилки роблять учасники ПБ на різних його етапах (формальні помилки чи помилки на етапах подання проектів і голосування)?
- Як відбувається процес реалізації проектів, обраних в процесі голосування?

Коли?

На кожному етапі реалізації процесу.

Що необхідно?

Для отримання з аналізу даних якомога більше корисної для процесу оцінювання інформації, необхідно змоделювати відповідні інструменти для її збору. Це, зазвичай, документи, які використовуються для управління перебігом процесу ПБ, тому варто при їх розробці вра-

хувати перспективу оцінювання, додавши, наприклад, в бланку проєктної заявки питання про дату народження, що в подальшому дозволить зробити висновки стосовно демографічної ситуації заявників/авторів проєктів. Для полегшення роботи необхідно також створити базу даних безпосередньо після їх збору, наприклад, після отримання проєктних заявок/проєктів, варто створити єдиний документ у вигляді калькуляційного аркуша, в якому буде зібрана найважливіша інформація по кожному з проєктів.

6. Аналіз даних та використання результатів

Завдяки методам дослідження, описаним у попередньому розділі, група з оцінювання може збирати інформацію про перебіг окремих етапів ПБ, його результати та вплив на громадськість та якість управління. Однак це не означає, що оцінювання завершується на цьому етапі. Метою оцінювання ПБ є не просто виконання дослідження як такого. Воно є засобом перевірки виконання цілей, поставлених на етапі планування державної політики, та формулювання рекомендацій, завдяки яким ПБ буде кращим у наступні роки.

Незалежно від того, чи група вирішила проводити інтерв'ю, анкетування, чи використати існуючі дані, тобто ті, які є у розпорядженні ради, безпосереднім результатом докладених зусиль у збиранні інформації є "сировинний матеріал" (це можуть бути, наприклад, записи/розшифрування проведених розмов, заповнені анкети, бази даних). Для того, щоб цей матеріал став надійним доказом, на підставі якого можна було б оцінювати ПБ, необхідно виконати його систематичний аналіз. Спосіб проведення аналізу залежить від вибраного методу дослідження, а це означає, що, наприклад, дані, отримані з інтерв'ю та з анкетування, слід аналізувати по-різному.

Поради стосовно того, як проаналізувати дані щодо використання оцінки ПБ, можна знайти, зокрема, в: Ł. Ostrowski і M. Wiśnicka, *Ewaluacja. Jak to się robi? Poradnik dla Programów PAFW*, s. 59–68.

На цьому етапі ми зосередимось на організаційному аспекті оцінки зібраних даних та створенні рекомендацій, а також на способі розповсюдження висновків з оцінювання ПБ.

6.1. Як працювати над висновками з даних та рекомендаціями?

Робота над складанням висновків із даних та створенням рекомендацій вимагає особливої ретельності. Це пояснюється тим, що кожен із методів, що використовуються в дослідженні, дає інформацію лише про певний сегмент цілого, яким є ПБ.

Крім того, ці знання часто ґрунтуються на думках та досвіді лише деяких учасників процесу (наприклад, урядовців, мешканців, міських активістів). І хоча, завдяки використанню різних методів дослідження, група повинна мати інформацію про елементи ПБ, оцінені під різними кутами зору, для створення більш широкої картини цього механізму та його наслідків, яка б дозволяла оцінити весь процес та дати рекомендації, необхідно її синтезувати і зробити висновки загального характеру, котрі б стосувалися всіх його етапів та елементів.

Для того, щоб добре виконати цю роботу, необхідно володіти знаннями не лише про перебіг ПБ, але також про контекст, в якому відбувається даний процес, наприклад, механізм функціонування органу влади, що обслуговує ПБ. Тому для обговорення висновків і рекомендацій варто запросити широке коло людей, які представляють різні суб'єкти, що беруть участь у процесі виконання ПБ з організаційної сторони і знайомих із принципами прийнятої у гміні моделі ПБ (посадових осіб, депутатів, працівників неурядових організацій, представників міських рухів, науковців тощо). Найвідповіднішим місцем для обговорення висновків дослідження та рекомендацій є засідання групи з оцінювання. Навіть якщо така група не була створена, варто організувати зустріч із людьми, що репрезентують різні середовища, зацікавлені в ПБ та залучені до процесу його реалізації. Розмова про висновки та рекомендації у більш широкому колі не лише полегшить їх формулювання, але також збільшить шанси на їх впровадження та прийняття зацікавленими сторонами. Тому на зустрічі варто прагнути до консенсусу щодо інтерпретації фактів та постулатів змін. Звичайно, це не завжди можливо. У цій ситуації краще за все було б скласти "про-

токол розбіжностей”, а в підсумковому звіті розмістити інформацію про те, що дане питання є суперечливим, і представити позиції різних сторін.

6.2. Яку форму повинен мати звіт про оцінювання?

Результатом оцінювання ПБ має бути письмовий звіт, що містить висновки дослідження разом з їх обґрунтуванням (у формі даних) та рекомендаціями. Це може бути як текстовий документ (підготовлений у комп’ютерній програмі для редагування текстів), так і презентація (наприклад, зроблена в Power Point). Важливо, щоб результат роботи був зрозумілим для одержувачів. Пам’ятаймо, що вони можуть бути як експертами, науковцями, відповідальними особами, так і мешканцями з різними культурними компетенціями. Тому мова цього документа має бути точною, доступною та зрозумілою.

6.3. Чому потрібно скласти звіт?

Перш за все, інформацію про процес виконання ПБ слід збирати з думкою про наступні роки його впровадження. Якщо вона буде зафіксована в письмовому вигляді, люди, які придивляються до наступних реалізацій ПБ, зможуть пов’язати власні висновки та спостереження з тим, що було зауважено в попередні роки. Це дозволить оцінити, котре з рішень, що перевірялися, виявилось оптимальними та/або якими є результати процесу впровадження ПБ у довготривалому періоді. Крім того, люди, які плануватимуть наступні дослідження, будуть знати, які теми слід поглибити, щоб отримати більш повне уявлення про перебіг ПБ та його результати.

По-друге, звіт у вигляді збереженого документа можна буде оприлюднити, завдяки чому всі зацікавлені особи та середовища зможуть ознайомитися з результатами оцінювання.

6.4. Як оприлюднити звіт?

Надзвичайно важливо оприлюднити результати та висновки з оцінювання ПБ. Незалежно від того, хто фінансує та проводить дослідження, чи якими є його результати, мешканці мають право знати, як працює публічна політика, що її здійснюють органи місцевого самоврядування.

Добре підготовлений звіт про оцінювання є важливим, експертним голосом в обговоренні моделі ПБ, прийнятої у гміні, і загалом обґрунтованості запровадження цього механізму участі мешканців. Голос, який повинен дістатися до всіх зацікавлених людей та середовищ. Для цього необхідно заздалегідь обдумати стратегію розповсюдження звіту.

Звіт, насамперед, повинен бути доступний там, де зацікавлені сторони шукають інформацію про ПБ, а отже, на офіційному веб-сайті ПБ (якщо такий існує) та на інших веб-сайтах, якими керує місцевий орган влади, включаючи Бюлетень публічної інформації Ради гміни.

Звіт також рекомендовано розіслати засобам масової інформації та іншим потенційно зацікавленим особам (з цією метою слід заздалегідь підготувати список засобів масової інформації та журналістів, які інформують про ПБ).

Ще одна гарна ідея — організувати публічну презентацію результатів оцінювання ПБ разом з обговоренням за участі представників органів місцевого самоврядування та громадськості.

6.5. Як втілювати рекомендації?

В результаті роботи з оцінювання ПБ, очевидно, з'явиться довгий список рекомендацій. Варто подумати про те, які з цих рекомендацій мають бути пріоритетними, а які ні. Пам'ятаймо, що впровадження надто великої кількості змін з року в рік також може мати негативні наслідки. Мешканці звикають до тих рішень, котрі вже існують, і занадто різкі, радикальні зміни можуть негативно вплинути на розуміння ними процесу ПБ та загальмувати їхню участь у ньому, наприклад, зміна системи

голосування може призвести до того, що частина людей віддасть недійсні голоси. Тому рекомендації треба впроваджувати з обережністю, щоразу зважуючи переваги пропонованих змін та їх можливі побічні наслідки.

Якщо організатор процесу ухвалить рішення про втілення рекомендованих змін у прийнятій моделі ПБ, вони повинні бути відображені в положеннях та документах, які є правовою основою для функціонування бюджету. Ці документи повинні підлягати консультації з громадою до початку наступного року впровадження ПБ. Для того, щоб мешканці могли свідомо висловити свою думку щодо змінених положень та принципів ПБ, рекомендуємо помістити поряд із ними звіт (звіти) про оцінювання.

7. Перелік критеріїв та питань для оцінювання (додаток)

7.1. Критерії оцінки заходів та дій

Відповідність стандартам

Щодо критеріїв оцінки діяльності, зокрема дотримання стандартів процесів ПБ у Польщі, див. розділ 4.2, с. 33. Нижче наведено список прикладів питань для оцінювання, які можна сформулювати на основі стандартів. Радимо вам самостійно заповнити цей список.

Область/ сфера	Окремі питання для оцінювання	Показники
підготовка процесу ПБ	<ul style="list-style-type: none">• Чи визначено цілі ПБ?• Чи в раді гміни призначено особу, відповідальну за ПБ?	<ul style="list-style-type: none">• документ, що визначає цілі ПБ• думка посадовців та громадськості
розробка принципів перебігу процесу ПБ	<ul style="list-style-type: none">• Чи створено групу з питань ПБ?• Хто увійшов до її складу?• Чи склад групи був відомий загалу?• Чи був набір відкритим? Чи результат роботи групи обговорювався?	<ul style="list-style-type: none">• рішення про створення групи з питань ПБ• думка посадовців та громадськості

Область/ сфера	Окремі питання для оцінювання	Показники
інформаційно-освітня кампанія	<ul style="list-style-type: none"> • Чи використовувалися різні інформаційні канали (напр., плакати, листівки, ТБ та радіо)? • Чи були організовані зустрічі для місцевих лідерів, щоб долучити їх до інформаційної кампанії? 	<ul style="list-style-type: none"> • план інформаційної кампанії • думка посадовців та громадськості
розробка та подання проектів	<ul style="list-style-type: none"> • Чи мешканці мають доступ до інформації, необхідної для підготовки проекту? • Чи мешканці отримали можливості для зустрічей, дискусій та спільної роботи над проектами? Якщо так, то в якій формі? 	<ul style="list-style-type: none"> • інформаційні матеріали • план дій • думка посадовців та громадськості
обговорення проектів	<ul style="list-style-type: none"> • Чи повний опис проектів є загальнодоступним? • Чи проекти представлено на зборах мешканців? 	<ul style="list-style-type: none"> • план дій • думка посадовців та громадськості
перевірка проектів	<ul style="list-style-type: none"> • Чи у випадку негативних результатів перевірки обґрунтування оприлюднили? • Чи група з питань ПБ має право змінити рішення урядовця? 	<ul style="list-style-type: none"> • компетенції групи з питань ПБ • думка посадовців та громадськості
вибір проектів, які будуть реалізовані	<ul style="list-style-type: none"> • Як довго триває голосування? • Який метод голосування використовується? 	<ul style="list-style-type: none"> • кількість днів голосування • опис методу голосування

Область/сфера	Окремі питання для оцінювання	Показники
моніторинг	<ul style="list-style-type: none"> • Чи громадськість бере участь у моніторингу виконання проектів? • Чи рада гміни оприлюднює інформацію про успіхи в реалізації проектів? • Чи в раді гміни призначено осіб, відповідальних за окремі проекти? 	<ul style="list-style-type: none"> • сторінка WWW • думка посадовців та громадськості

Чіткість виконання

Область/сфера	Питання для оцінювання	Показники
відповідність планові	<ul style="list-style-type: none"> • Чи відбувався процес відповідно до плану? • Які труднощі виникли при виконанні плану? • У чому була їх причина? • Чи заходи проводилися своєчасно? • Що викликало затримки? 	<ul style="list-style-type: none"> • думка посадовців • думка авторів проекту
координація дій	<ul style="list-style-type: none"> • Чи різні органи місцевого самоврядування координують свою діяльність у бюджеті ПБ? • Які труднощі виникли у координації дій? 	<ul style="list-style-type: none"> • думка авторів проекту
засоби	<ul style="list-style-type: none"> • Чи надано необхідні матеріальні засоби (фінансові, речові)? • Чи надано достатню кількість людей для роботи з ПБ? 	<ul style="list-style-type: none"> • думка посадовців

7.2. Критерії, пов'язані з результатами

Ефективність

Область/ сфера	Питання для оцінювання	Показники
узгодження положень – органи влади і рада	<ul style="list-style-type: none">• Якою мірою органи влади та рада (міський голова, чиновники, депутати) згодні з цілями та принципами ПБ?• Чи має ПБ політичну підтримку?• Як посадовці та радники розуміють цілі та принципи ПБ? Чи правильно вони їх розуміють? Чи вони їм зрозумілі?• Як місцеві урядовці оцінюють принципи ПБ (напр.: адмін. рівень, розмір бюджету, вибір завдань гміни, що стосуються ПБ, умови участі, територіальний поділ)? Які переваги та недоліки ухвалених рішень вони бачать?	<ul style="list-style-type: none">• думка керівників відділів та посадових осіб• думка депутатів
узгодження положень – склад групи з питань ПБ	<ul style="list-style-type: none">• Як члени групи з питань ПБ оцінюють її склад та роботу?• Як ті, хто не входить до групи з питань ПБ, оцінюють її склад та роботу (урядовці, депутати, активісти, мешканці)?• Як оцінюється метод вибору членів групи? Чи прийнято цей вибір?	<ul style="list-style-type: none">• думка мешканців (різних груп)• думка керівників відділів• думка депутатів• думка авторів проекту

Область/ сфера	Питання для оцінювання	Показники
узгодження положень - мешканці	<ul style="list-style-type: none"> • Чи мешканці знають принципи ПБ? • Чи були вони доступні всім бажаючим? • Як люди розуміють цілі та принципи ПБ? Чи правильно вони розуміють їх? Чи вони їм зрозумілі? • Чи мешканці підтримують ПБ? • Скільки мешканців вважають, що це добрий механізм управління? • Як мешканці оцінюють принципи ПБ (напр.: адмін. рівень, розмір бюджету, вибір завдань гміни, що стосуються ПБ, умови участі, територіальний поділ? Які, на їхню думку, переваги та недоліки прийнятих рішень? 	<ul style="list-style-type: none"> • відсоток мешканців, які підтримують ідею про те, щоб мешканці безпосередньо вирішували питання бюджету • думка мешканців • думка авторів проектних заявок • думка учасників голосування
довіра до процедури	<ul style="list-style-type: none"> • Чи вірять мешканці, що влада буде поважати результат голосування та виконувати проекти? Чи переконані вони, що результат процедури є обов'язковим до виконання? 	<ul style="list-style-type: none"> • відсоток мешканців/ авторів проекту/ голосуючих, які мають довіру

Область/ сфера	Питання для оцінювання	Показники
інформація та освіта	<ul style="list-style-type: none"> • Наскільки інформація про ПБ охопила мешканців? Коли? Яких груп вона досягла, а яких ні? Чому? • Де мешканці дізнаються про ПБ? Яким чином вони хочуть бути поінформованими? • Чи мешканці добре розуміють ідею ПБ? Чи розуміють вони перебіг ПБ та правила участі? • Як вони оцінюють доступність та якість інформації? Яка інформація була відсутня? • Як учасники процесу оцінюють елементи інформаційно-освітньої кампанії (зустрічі, семінари, чергування, консультаційні пункти, листівки, веб-сайт тощо)? Які їх переваги та недоліки? Чи були ці дії достатніми? 	<ul style="list-style-type: none"> • відсоток мешканців, які чули про ПБ (розбиті на групи) • відсоток мешканців, які дізналися про ПБ з окремих інформаційних каналів (напр.: листівка, преса, знайомі) • відсоток мешканців, які добре розуміють принципи подання заявок та правила голосування • думка мешканців (різних груп) • думка авторів заявок та учасників голосування

Область/ сфера	Питання для оцінювання	Показники
деліберация (дорадчий процес)	<ul style="list-style-type: none"> • Скільки мешканців говорили перед поданням проектних заявок про потреби громади? За яких обставин (у колі родини та знайомих, на відкритому засіданні, в Інтернеті)? • Чи були заявки підготовлені мешканцями індивідуально, чи у більших групах? Чи їх підготовці передувало обговорення? • Скільки мешканців публічно обговорювали подані проектні заявки? • Як відбувалися ці обговорення? Чи відповідали вони умовам коректної деліберации? Якими були їх результати? • Як учасники процесу оцінюють деліберации, що супроводжує ПБ? 	<ul style="list-style-type: none"> • відсоток мешканців, які говорять про потреби громади • відсоток заявок, підготовлених у групах • середня кількість осіб, що готують заявку • відсоток мешканців, які беруть участь у дискусіях про подані проектні заявки • думка авторів проекту та учасників голосування

Область/ сфера	Питання для оцінювання	Показники
участь – автори проектів – подання заявок	<ul style="list-style-type: none"> • Скільки мешканців подали заявки до ПБ? Як з цієї точки зору вирізняються різні частини гміни? З чого випливають ці відмінності? Як цей факт виглядає на тлі інших гмін? • Якими є суспільно демографічні характеристики заявників? Які групи мешканців не подавали проектних заявок? • Чому ці групи рідше подають проектні заявки? • Скільки проектних заявок подано? • Скільки проектних заявок відхилено з формальних причин? З яких причин було відхилено проектні заявки? • Як заявники та посадовці оцінюють правила подання проектів (напр. терміни, критерії доступу, зразок заявки, можливість внесення виправлень)? Що, на їхню думку, треба покращити? • Як заявники оцінюють підтримку ради на етапі підготовки заявок? Скільки осіб скористалося різними формами підтримки? 	<ul style="list-style-type: none"> • кількість авторів заявок на 1000 мешканців (в цілому і в різних частинах місцевості) • відсоток авторів заявок за статтю, віком, освітою, професійною діяльністю тощо • кількість поданих, прийнятих і відхилених заявок • відсоток відхилених заявок з причин • відсоток заявників, які позитивно оцінюють правила подачі проектів • кількість осіб, які користуються різними формами підтримки при подачі заявки • думка керівників відділів та посадовців • думка заявників

Область/ сфера	Питання для оцінювання	Показники
участь – підтримка заявників	<ul style="list-style-type: none"> • Як виводяться висновки? • Скільки людей беруть участь у складанні проектних заявок? Ким є ці люди для заявника? • Яка їх роль і завдання? 	<ul style="list-style-type: none"> • кількість осіб, що беруть участь у складанні заявок, на 1000 мешканців (загалом і в різних частинах місцевості) • думка авторів заявок
участь – заявники – перевірка	<ul style="list-style-type: none"> • Як заявники оцінюють процедуру перевірки? Чи розуміли вони, як ішов цей процес? Чи критерії перевірки були їм зрозумілі? • Як оцінюють перевірку заявники, заявки яких відхилили? • Якими критеріями на практиці послуговувалися посадовці, що проводили перевірку заявок? Чи дотримано було положень? • Як працівники ради гміни, залучені до перевірки, оцінюють її перебіг? Чи в ході перевірки виникали якісь труднощі? Які? 	<ul style="list-style-type: none"> • думка керівників відділів і посадовців • думка авторів заявок • відсоток авторів заявок, які позитивно оцінюють перебіг перевірки

Область/ сфера	Питання для оцінювання	Показники
участь – учасники голосування	<ul style="list-style-type: none"> • Скільки мешканців голосувало? Як у цьому аспекті вирізняються різні частини гміни? З чого випливають ці відмінності? Як цей факт виглядає на тлі інших гмін? • Якими є суспільно-демографічні характеристики заявників? Які групи мешканців не представлені? Чому? • Як учасники процесу оцінюють процедуру голосування (напр.: процес, терміни, бланки, форми голосування, оголошення результатів)? 	<ul style="list-style-type: none"> • відсоток осіб, що мають право голосу, які взяли участь у голосуванні (загалом та в різних частинах гміни) • відсоток учасників голосування за статтю, віком, професійною діяльністю тощо • відсоток осіб, що голосували і добре оцінюють процедуру голосування • думка учасників голосування • думка авторів проектних заявок • думка посадовців
участь – організатори	<ul style="list-style-type: none"> • Скільки мешканців брали участь у процесі ПБ як співорганізатори? • Чи хтось почуває себе не допущеним до організації процесу? • Як мешканці оцінюють співпрацю з органом самоврядування при організації процесу? 	<ul style="list-style-type: none"> • кількість мешканців, що брали участь у процесі як співорганізатори • думка мешканців (різних груп)

Область/ сфера	Питання для оцінювання	Показники
контакт посадовців із мешканцями	<ul style="list-style-type: none"> • Скільки посадовців контактувало з мешканцями щодо ПБ? • Як мешканці та посадовці оцінюють цей контакт? 	<ul style="list-style-type: none"> • кількість мешканців, які контактували з посадовцями щодо ПБ • кількість посадовців, які контактували з мешканцями щодо ПБ • відсоток авторів заявок, задоволених контактами з посадовцями • думка мешканців (різних груп) • думка керівників відділів і посадовців • думка авторів проектних заявок • думка учасників голосування
контакт депутатів із мешканцями	<ul style="list-style-type: none"> • Скільки депутатів контактувало з мешканцями з приводу ПБ? • Як мешканці та депутати оцінюють цей контакт? 	<ul style="list-style-type: none"> • кількість мешканців, які контактували з депутатами з приводу ПБ • кількість депутатів, які контактували з мешканцями з приводу ПБ • думка депутатів • думка мешканців (різних груп)

Область/ сфера	Питання для оцінювання	Показники
виконання проектів	<ul style="list-style-type: none"> • Чи проекти були реалізовані? В який термін? • Чи виникали труднощі, пов'язані з їх виконанням? З якими труднощами зустрілася рада при реалізації проектів із ПБ? 	<ul style="list-style-type: none"> • звіт про виконання бюджету • відсоток авторів заявок, задоволених виконанням їхніх проектів • думка керівників відділів і посадовців • думка авторів проектних заявок

Дієвість

Область/ сфера	Питання для оцінювання	Показники
інформування мешканців	<ul style="list-style-type: none"> • Скільки коштувало донести інформацію до мешканців? Скільки коштувала уся інформаційно-освітня кампанія? Скільки коштували її елементи? • Яким є співвідношення витрат і результатів кампанії? Які з її елементів є найбільш дієвими? 	<ul style="list-style-type: none"> • вартість кампанії та її елементів • вартість донесення інформації до одного мешканця (поділ за каналами комунікації)
деліберація	<ul style="list-style-type: none"> • Скільки коштувала діяльність із деліберації? • Яким є співвідношення витрат та результату? Які з дій є найбільш ефективними? 	<ul style="list-style-type: none"> • витрати діяльності • витрати на одного учасника дискусії
участь – заявники – перевірка	<ul style="list-style-type: none"> • Скільки заявок було перевірено? Скільки коштувала перевірка проектних заявок? 	<ul style="list-style-type: none"> • витрати діяльності • витрати на одного учасника дискусії

Область/сфера	Питання для оцінювання	Показники
участь – заявники – перевірка	<ul style="list-style-type: none"> Скільки заявок було перевірено? Скільки коштувала перевірка проектних заявок? 	<ul style="list-style-type: none"> витрати діяльності витрати на одного учасника дискусії

7.3. Критерії, пов'язані із впливом

Вплив на якість врядування

Область/сфера	Питання для оцінювання	Показники
орган самоврядування краще виконує суспільні завдання	<ul style="list-style-type: none"> Як ПБ впливає на якість виконання суспільних завдань? 	<ul style="list-style-type: none"> відсоток мешканців, які позитивно оцінюють вплив ПБ на виконання завдань гміни (напр. лад на території, організація руху, культура, озеленення) думка експертів думка керівників відділів думка депутатів

Область/сфера	Питання для оцінювання	Показники
влучні та справедливі рішення	<ul style="list-style-type: none"> • Чи ПБ сприяє влучним і справедливим рішенням? Чому так? Чому ні? Якої думки про це учасники процесу? • Як зацікавлені сторони оцінюють ретроспективно проекти, виконані в рамках ПБ? 	<ul style="list-style-type: none"> • думка експертів • думка керівників відділів та посадовців • думка депутатів • сума в злотах на душу населення в окремих районах місцевості
вдалі та справедливі рішення – продовження	<ul style="list-style-type: none"> • У якій мірі розподіл коштів у рамках ПБ є справедливим? Чи представлено потреби всіх соціальних груп? Чи справедливим є територіальний розподіл коштів? Чи змінився він під впливом ПБ? • У якій мірі ПБ впливає на рішення, що ухвалюються поза процесом? 	<ul style="list-style-type: none"> • відсоток мешканців, які підтримують окремі проекти в поділі на соціально-демографічні групи

Область/сфера	Питання для оцінювання	Показники
нові ідеї	<ul style="list-style-type: none"> • Як часто в ПБ з'являються проекти, які не розглядалися раніше радою/депутатами? • У якій мірі та в який спосіб зібрані завдяки ПБ нові ідеї використовуються також поза процесом? 	<ul style="list-style-type: none"> • відсоток проектів, які не розглядалися раніше радою • думка експертів • думка керівників відділів та посадовців • думка депутатів
інформованість про потреби	<ul style="list-style-type: none"> • Яку нову інформацію про потреби дав ПБ? • У якій мірі та в який спосіб зібрана завдяки ПБ інформація про потреби використовується також поза процесом? 	<ul style="list-style-type: none"> • відсоток проектів, які були підтримані раніше не розглядалися радою • думка експертів • думка керівників відділів та посадовців • думка депутатів
громадський нагляд	<ul style="list-style-type: none"> • Чи заявники цікавляться реалізацією своїх проектів? Чи вони контактують з радою? Як складається їхня співпраця? 	<ul style="list-style-type: none"> • відсоток авторів заявок, які контактували з радою на етапі реалізації проекту • думка авторів заявок • думка керівників відділів та посадовців

Область/сфера	Питання для оцінювання	Показники
модернізація ради	<ul style="list-style-type: none"> • Яким чином впровадження ПБ впливає на функціонування ради? • Чи застосовує рада і в який спосіб принципи „належного врядування”: участь громадян, прозорість, врахування потреб різних груп, ефективність, рівність та залучення, пошук консенсусу, відповідальність?¹¹ Якщо рада впроваджує ці принципи, чи робить вона це під впливом ПБ? 	<ul style="list-style-type: none"> • відсоток мешканців, які вважають, що ПБ сприяє підвищенню якості роботи ради • думка депутатів • думка керівників відділів та посадовців • думка експертів
модернізація ради – продовження	<ul style="list-style-type: none"> • Чи доповнюється ПБ і яким чином іншими способами участі мешканців? • Чи впроваджує рада і яким чином принципи партICIPаторного управління? • Чи впливає і яким чином впливає впровадження ПБ на співпрацю в самій раді? 	

11 Por. *What is good governance?*, United Nation ESCAP [UN Web Site]. Dostępny w: <http://www.unescap.org/resources/what-good-governance> [przełączony 1.10.2015]

Область/сфера	Питання для оцінювання	Показники
негативний вплив	<ul style="list-style-type: none"> • Чи справив ПБ якийсь негативний вплив на якість управління? У чому полягають ці негативні наслідки? 	<ul style="list-style-type: none"> • думка всіх зацікавлених сторін

Вплив на громаду

Область/сфера	Питання для оцінювання	Показники
активні громадяни	<ul style="list-style-type: none"> • У якій мірі та яким чином участь у ПБ впливає на позицію його учасників • У якій мірі завдяки ПБ мешканці зустрічаються й обговорюють місцеві потреби? • Як ПБ вплинув на зацікавленість справами місцевості та почуття відповідальності за неї? • У якій мірі ПБ залучає людей, які раніше не були соціально активними, і чи спонукає їх і надалі брати участь у справах? 	<ul style="list-style-type: none"> • думка авторів заявок • думка учасників голосування • відсоток мешканців/голосуючих / авторів заявок, які обговорюють ПБ зі знайомими/родиною • відсоток мешканців/голосуючих /авторів заявок, які вважають, що ПБ підвищив їхню зацікавленість справами міста/району/околиці • відсоток мешканців/голосуючих /авторів заявок, які вважають, що ПБ вплинув на їх прив'язаність до місця проживання • кількість авторів заявок, які раніше не брали участі у справах громади • кількість осіб, що займаються підготовкою та просуванням проектних заявок

Область/ сфера	Питання для оцінювання	Показники
знання та навички громадян- ської діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • У якій мірі та яким чином участь у ПБ впливає на знання та навички його учасників? • Чого мешканці навчилися завдяки участі у процесі ПБ? 	<ul style="list-style-type: none"> • думка авторів заявок • думка учасників голосування • відсоток мешканців, які вважають, що завдяки ПБ дещо дізналися про управління гміною • відсоток мешканців, які вважають, що завдяки ПБ краще зрозуміли компетенцію самоврядування • відсоток мешканців, які вважають, що завдяки ПБ отримали знання та навички громадянської діяльності

Область/ сфера	Питання для оцінювання	Показники
довіра, зв'язки й самоорганізація	<ul style="list-style-type: none"> • У якій мірі та яким чином ПБ допомагає формувати зв'язки, довіру й самоорганізацію мешканців? • Чи внаслідок ПБ з'явилися нові партнери, організації чи ініціативи? • Як часто подання пропозицій сприяло встановленню нових суспільських відносин і нових контактів? • Як часто подання пропозицій вимагало співпраці місцевих активістів та організацій? • Як ПБ вплинув на місцеві розбіжності та конфлікти? 	<ul style="list-style-type: none"> • думка авторів заявок • думка учасників голосування • кількість авторів заявок, які завдяки ПБ налагодили нові контакти • кількість нового партнерства/ організацій/ ініціатив
відносини мешканців з радою та місцевою владою	<ul style="list-style-type: none"> • Яким чином процес ПБ змінив відносини між мешканцями та посадовцями й депутатами? 	<ul style="list-style-type: none"> • відсоток мешканців, які контактували з депутатом • відсоток мешканців, задоволених роботою депутатів • відсоток мешканців, задоволених роботою ради • відсоток посадовців задоволених контактом із мешканцями • думка керівників відділів та посадовців • думка депутатів

Область/ сфера	Питання для оцінювання	Показники
публічні дебати	<ul style="list-style-type: none"> • Яким чином ПБ вплинув на форму публічних дебатів у місті? 	<ul style="list-style-type: none"> • кількість газетних статей, присвячених ПБ • кількість текстів, опублікованих в інтернеті, присвячених ПБ • думка експертів
негативний вплив	<ul style="list-style-type: none"> • Чи справив ПБ якийсь негативний вплив на громаду? У чому полягають ці негативні наслідки? 	<ul style="list-style-type: none"> • думка всіх зацікавлених сторін

pracownia badań
i innowacji
społecznych

